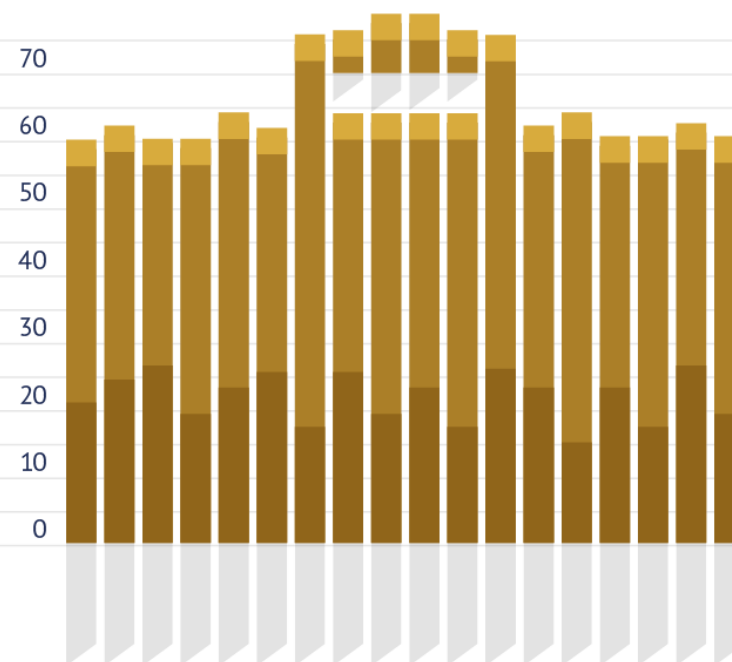

PrinsjesdagPeiling 2026

9 SEPTEMBER 2026

Prinsjesdag 2026 Peiling

BELANGRIJKSTE CONCLUSIES 1/2

1. Ondernemers zien de Nederlandse economie en het ondernemingsklimaat verslechteren

Het sentiment onder ondernemers komt verder onder druk te staan. Ondernemers kijken terughoudender naar de Nederlandse economie en de economische vooruitzichten. Bijna drie op de tien ondernemers beoordelen de Nederlandse economie als (zeer) slecht, bijna een verdubbeling ten opzichte van twee jaar geleden. Daarnaast verwacht ruim de helft dat de economie in het komende jaar verslechtert. Ook het ondernemingsklimaat wordt door ruim zes op de tien ondernemers als (zeer) slecht beoordeeld. Daarnaast verwacht bijna twee op de drie dat het ondernemingsklimaat in de komende twaalf maanden zal verslechteren.

2. Ook over het eigen bedrijf worden ondernemers minder positief

Over de eigen bedrijfssituatie zijn ondernemers nog altijd positiever dan over de economie en het ondernemingsklimaat. Toch is ook hier een dalende lijn zichtbaar. Ruim de helft beoordeelt de huidige situatie als (zeer) goed, maar dat aandeel ligt ongeveer tien procent lager dan twee jaar geleden. De daling komt vooral doordat meer ondernemers neutraal oordelen. Het aandeel negatieve beoordelingen blijft de laatste jaren stabiel op ongeveer één op de tien. Minder dan de helft van de ondernemers is nog uitgesproken optimistisch over de toekomst van het eigen bedrijf. De zorgen over de toekomst zijn het grootst in onder meer de horeca, landbouw en visserij en de groot- en detailhandel. Deze sectoren beoordelen niet alleen de huidige situatie relatief negatief, maar kijken ook het somberst naar de toekomst.

3. Regeldruk blijft het grootste knelpunt voor ondernemers, met duidelijke verschillen per sector en bedrijfsgrootte

Ondernemers is gevraagd welke onderwerpen zij als knelpunt voor hun eigen bedrijf ervaren. Regeldruk blijft, net als in 2024 en 2025, het meest genoemde knelpunt. Belastingen en premies, hoge loonkosten, hoge energiekosten en een ongelijk speelveld met buitenlandse concurrenten maken de top vijf van knelpunten compleet. Daarbij zijn er duidelijke verschillen per sector. Regeldruk speelt in vrijwel alle sectoren, maar bijvoorbeeld sterker in de landbouw en visserij, vastgoed, transport en logistiek en de financiële dienstverlening. Hoge loonkosten en belastingen vormen vaker een groot knelpunt in de horeca, groot- en detailhandel, de (maak)industrie, landbouw en visserij en de samengevoegde sectoren energie, delfstoffenwinning en water- en afvalbeheer. Personeelstekorten spelen dan weer relatief vaak in de bouw, de (maak)industrie, transport en logistiek en de overige zakelijke dienstverlening. De ervaren knelpunten verschillen ook per bedrijfsgrootte. Grotere bedrijven ervaren bijvoorbeeld vaker regeldruk, hoge loonkosten en personeelstekorten als groot probleem. Bij de vraag wat het kabinet als eerste moet aanpakken, vragen ondernemers daarom vooral om minder regeldruk, lagere werkgeverslasten en een beter werkend stelsel rond ziekte en arbeidsongeschiktheid. Ook netcongestie, regelgeving rond zzp'ers en energiekosten staan hoog op de agenda.

BELANGRIJKSTE CONCLUSIES 2/2

4. Laag vertrouwen in politiek en bestuur vergroot de onzekerheid voor ondernemers

Het vertrouwen in politiek en bestuur blijft laag. Ruim acht op de tien ondernemers zijn ontevreden over de betrouwbaarheid en stabiliteit van politiek en bestuur. Ook vindt ruim drie op de vier dat politiek en bestuur onvoldoende oog hebben voor hun belangen. Na het aantreden van kabinet-Jetten is de totale ontevredenheid iets afgenomen en is de groep die positief oordeelt licht gegroeid. Tegelijkertijd is ook de groep die zeer kritisch oordeelt groter geworden. Dit lage vertrouwen is ook relevant voor investeringsbeslissingen: bijna de helft van de ondernemers laat investeringen afhangen van langjarig overheidsbeleid. Daarnaast maakt zes op de tien zich zorgen over de gevolgen van internationale spanningen voor het eigen bedrijf.

5. Bijna de helft van de ondernemers stelt investeringen uit, wisselend overheidsbeleid belangrijkste reden

Deze onzekerheid vertaalt zich in terughoudendheid bij investeringen. Ruim vier op de tien ondernemers verwacht in het komende jaar investeringen in het eigen bedrijf uit te stellen. Dit speelt het sterkst in de groot- en detailhandel en de horeca. Wisselend overheidsbeleid is veruit de meest genoemde reden om investeringen uit te stellen. Meer dan de helft van de ondernemers noemt dit als belangrijke reden. Onzekerheid over de Nederlandse economie en over de eigen bedrijfssituatie volgt op afstand, maar speelt nog altijd bij ongeveer één op de drie ondernemers. Vergunningen en regeldruk staan op de vierde plaats.

INHOUDSOPGAVE

INTRODUCTIE

- › Over het onderzoek

PAGINANUMMER

5

RESULTATEN

- › Nederlandse economie
- › Ondernemingsklimaat
- › Eigen bedrijf
- › Ontwikkeling in de afgelopen jaren
- › Knelpunten bedrijf
- › Prioriteiten voor politiek
- › Investerings

6

9

14

19

21

28

35

BIJLAGE

- › Over de steekproef
- › Knelpunten per sector

BIJLAGEN

39

42

OVER HET ONDERZOEK

In de PrinsjesdagPeiling vragen we ondernemers jaarlijks naar hun oordeel over de Nederlandse economie, het ondernemingsklimaat en de belangrijkste knelpunten waarmee zij te maken hebben. Door een aantal vaste vragen jaarlijks te herhalen, volgen we hoe deze thema's zich ontwikkelen en brengen we in beeld waar ondernemers vinden dat het kabinet en de politiek prioriteit aan moeten geven.

De éne ondernemer is de andere ondernemer niet. Door het grote aantal deelnemers aan dit onderzoek kunnen we een goed beeld krijgen van de ervaringen van ondernemers in de verschillende sectoren en bedrijfsgroottes. Aangezien grotere bedrijven een grotere impact hebben, zijn deze bedrijven oververtegenwoordigd in dit onderzoek (zie bijlage voor meer informatie over de steekproef).

Het onderzoek is uitgevoerd door Kieskompas in opdracht van MKB-Nederland en VNO-NCW. Om een goed beeld te krijgen van de ontwikkelingen die plaatsvinden zal dit onderzoek jaarlijks worden herhaald.

Methode

Online vragenlijst

Periode

23 juli t/m 25 augustus

Doelgroep

Ondernemers en bestuurders van bedrijven

Aantal deelnemers

3473 respondenten

Weging

Representatief gemaakt voor provincie en branche

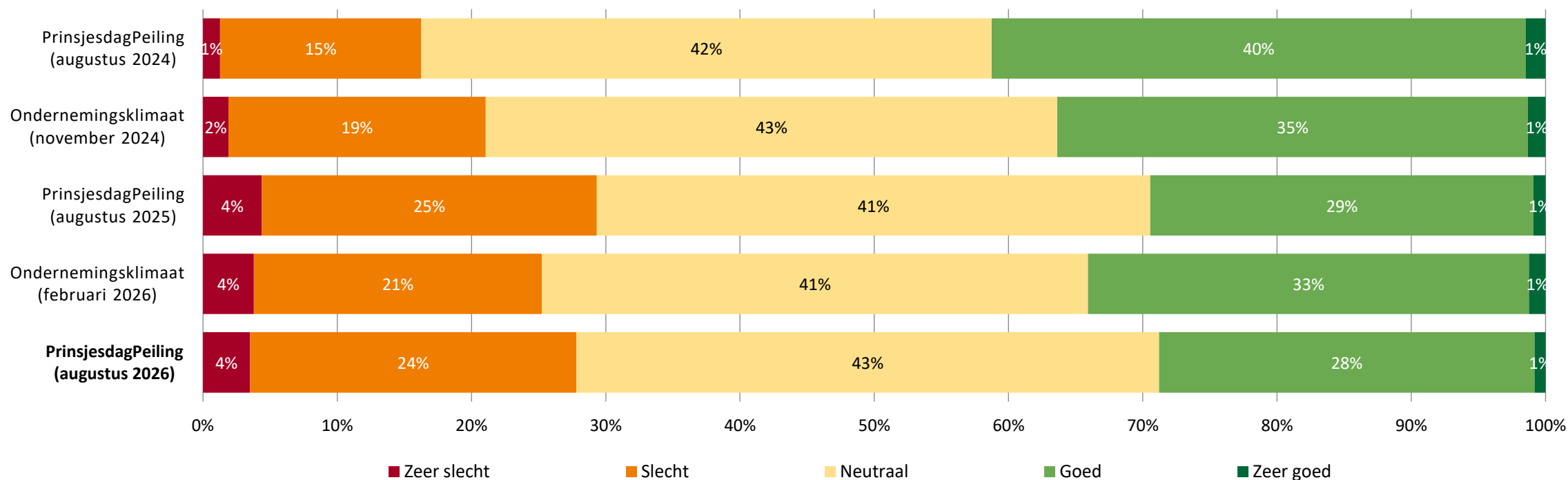
NEDERLANDSE ECONOMIE

ONDERNEMERS WEER NEGATIEVER OVER DE HUIDIGE NEDERLANDSE ECONOMIE

Bijna drie op de tien ondernemers beoordelen de huidige Nederlandse economie als (zeer) slecht. Daarmee is het aandeel negatieve beoordelingen bijna verdubbeld ten opzichte van twee jaar geleden. Na een lichte opleving begin 2026 is het sentiment in het laatste half jaar weer verslechterd, tegen de achtergrond van de oorlog rond Iran die in deze periode uitbrak. Daarmee zet de dalende trend sinds 2024 door.

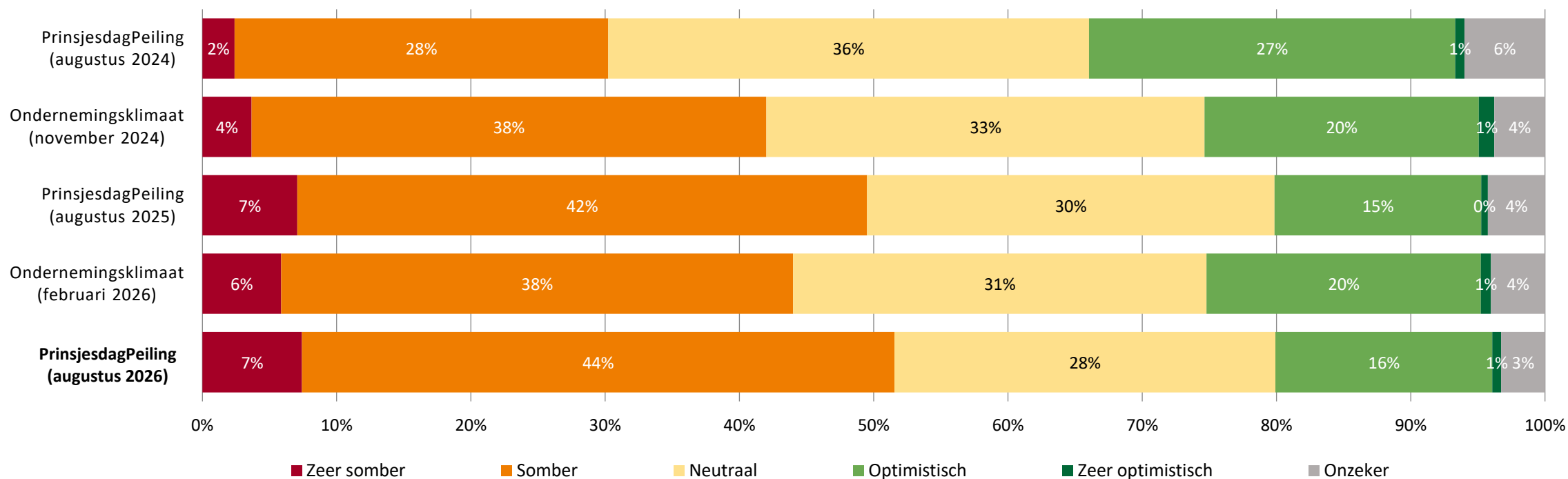
HOE DENK JE DAT DE NEDERLANDSE ECONOMIE ER OP DIT MOMENT VOOR STAAT?

ONDERNEMERS OOK WEER SOMBERDER OVER ECONOMISCHE VOORUITZICHTEN

Ruim de helft van de ondernemers is (zeer) somber over de ontwikkeling van de Nederlandse economie in de komende twaalf maanden. Minder dan twee op de tien ondernemers is daarentegen (zeer) optimistisch. Het pessimisme ligt daarmee op een vergelijkbaar niveau als vorig jaar en duidelijk hoger dan twee jaar geleden. Na een lichte verbetering begin 2026 zijn ondernemers dus opnieuw somberder over de economische vooruitzichten.

HOE DENK JE DAT DE NEDERLANDSE ECONOMIE ZICH DE KOMENDE 12 MAANDEN ZAL ONTWIKKELEN?

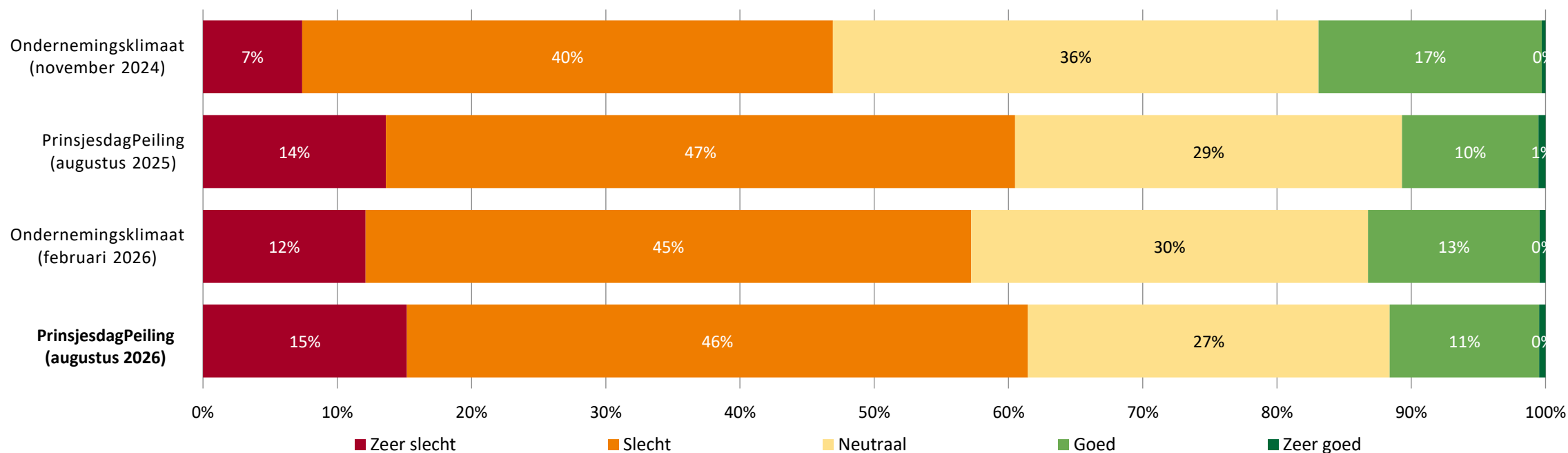
ONDERNEMINGSKLIMAAT

ONDERNEMINGSKLIMAAT BLIJFT NA KORTE OPLEVING OVERWEGEND NEGATIEF

Ruim zes op de tien ondernemers beoordelen het huidige ondernemingsklimaat als (zeer) slecht. Na een lichte verbetering begin 2026 is de beoordeling opnieuw verslechterd. Daarmee is het negatieve oordeel weer even breed als vorig jaar en duidelijk negatiever dan in 2024. Slechts iets meer dan één op de tien ondernemers beoordeelt het ondernemingsklimaat als (zeer) goed.

HOE ZOU JIJ HET ONDERNEMINGSKLIMAAT OP DIT MOMENT BEOORDELEN?

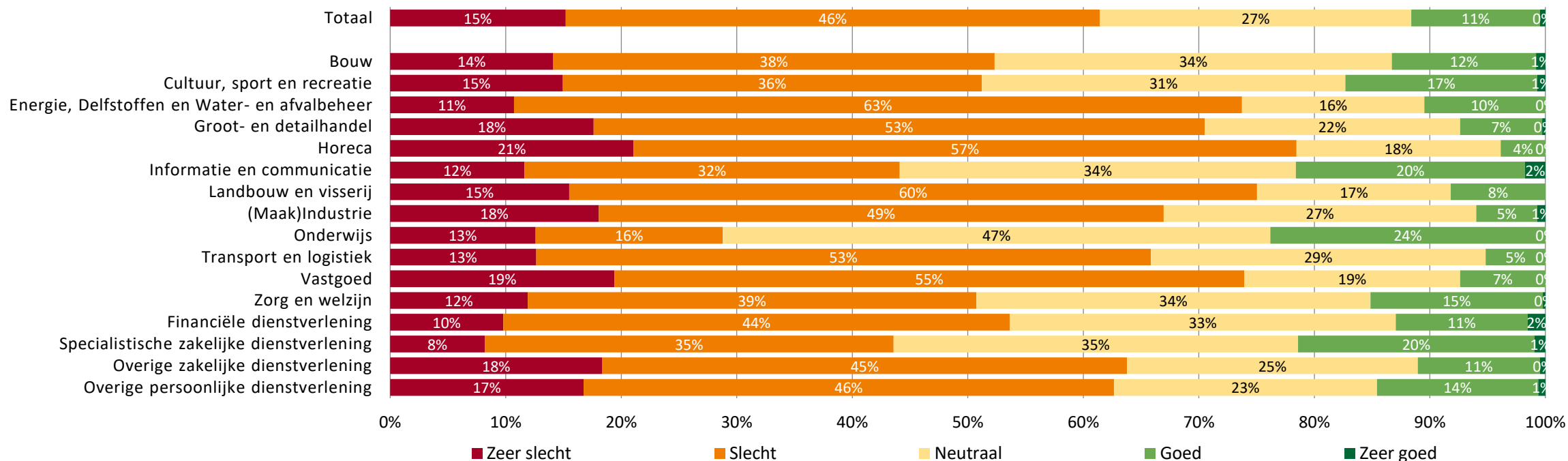

NEGATIEF OORDEEL OVER ONDERNEMINGSKLIMAAT OVERHEERST IN VRIJWEL ALLE SECTOREN

Het brede negatieve oordeel over het huidige ondernemingsklimaat zien we in vrijwel alle sectoren terug. Vooral ondernemers in de horeca, landbouw en visserij en de samengevoegde sectoren energie, delfstoffenwinning en water- en afvalbeheer zijn somber: ongeveer drie kwart beoordeelt het ondernemingsklimaat als (zeer) slecht. Ook in de groot- en detailhandel, vastgoed en transport en logistiek overheerst een negatief oordeel.

In het onderwijs, de informatie- en communicatiesector en de specialistische zakelijke dienstverlening is het beeld relatief minder negatief, maar ook daar blijft het aandeel positieve beoordelingen beperkt.

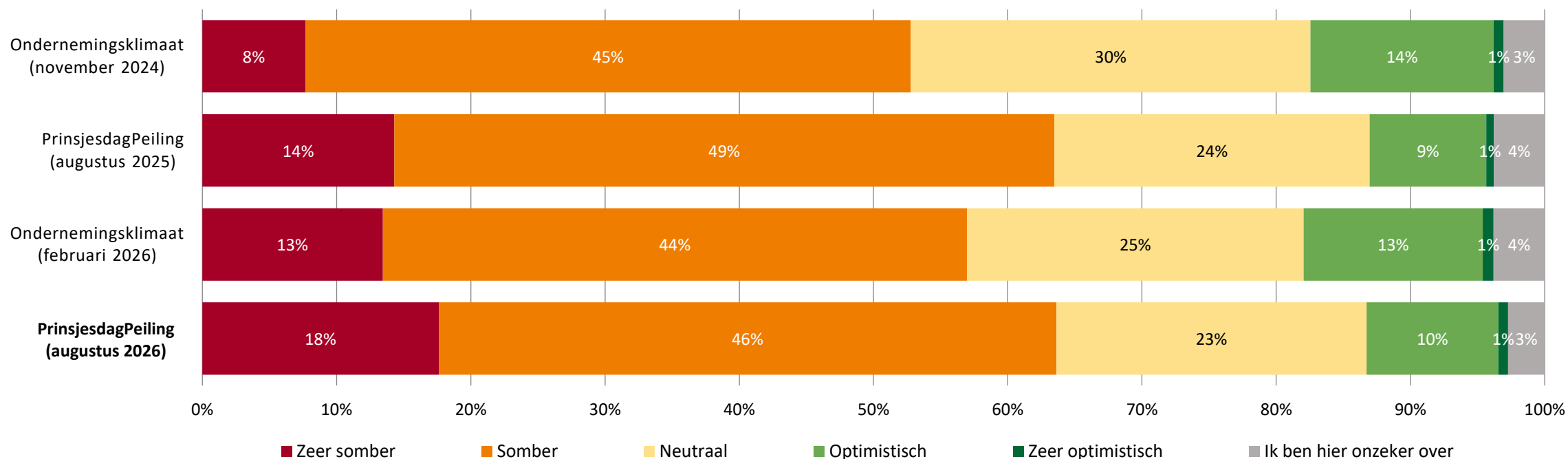
HOE ZOU JIJ HET ONDERNEMINGSKLIMAAT OP DIT MOMENT BEOORDELEN?

ONDERNEMERS NOG SOMBERDER OVER HET TOEKOMSTIGE ONDERNEMINGSKLIMAAT

Bijna twee derde van de ondernemers is (zeer) somber over de ontwikkeling van het ondernemingsklimaat in de komende twaalf maanden. Slechts ongeveer één op de tien ondernemers is (zeer) optimistisch. Daarmee is de somberheid over het toekomstige ondernemingsklimaat groter dan in de afgelopen jaren, waarbij vooral het aandeel zeer sombere ondernemers is toegenomen. Na een lichte verbetering begin 2026 zijn ondernemers dus opnieuw somberder over het toekomstige ondernemingsklimaat.

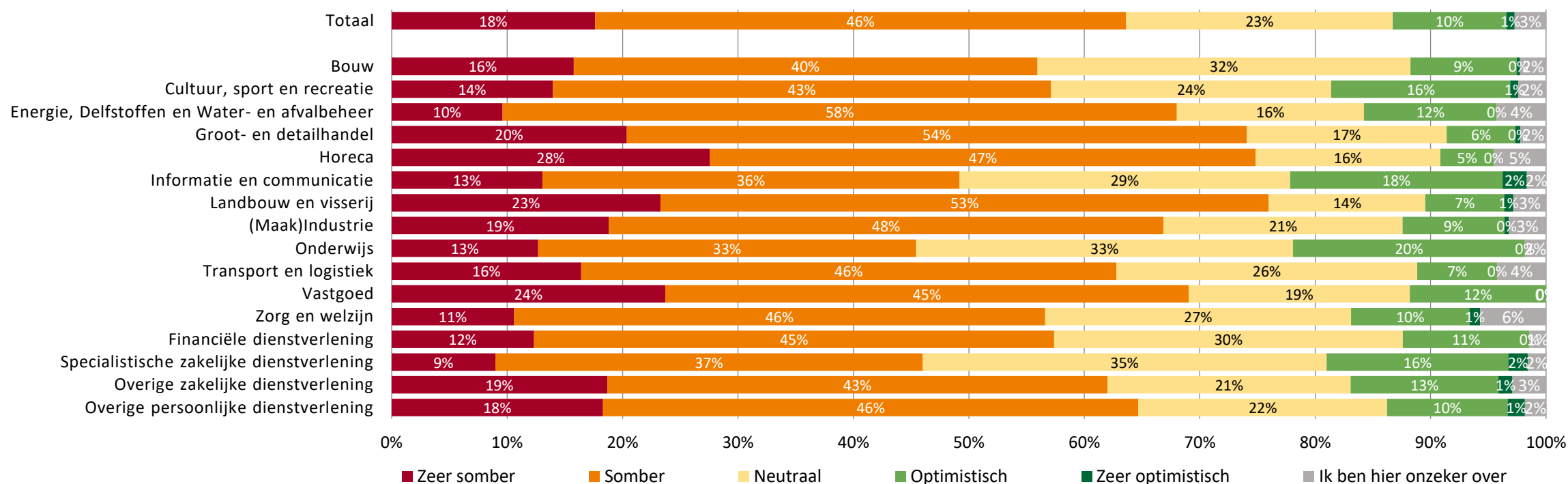
HOE DENK JIJ DAT HET ONDERNEMINGSKLIMAAT ZICH DE KOMENDE 12 MAANDEN ZAL ONTWIKKELEN?

ZORGEN OVER TOEKOMSTIG ONDERNEMINGSKLIMAAT HET GROOTST IN LANDBOUW, HORECA EN GROOT- EN DETAILHANDEL

De sectoren die het huidige ondernemingsklimaat het negatiefst beoordelen, kijken doorgaans ook het somberst naar de toekomst. In de landbouw en visserij, horeca en groot- en detailhandel verwacht ongeveer drie kwart van de ondernemers een verslechtering van het ondernemingsklimaat. Daarmee lijken de zorgen over de huidige situatie voor deze sectoren niet tijdelijk. Ook in vastgoed, de (maak)industrie en de samengevoegde sectoren energie, delfstoffenwinning en water- en afvalbeheer zijn ondernemers vaker (zeer) somber over het toekomstige ondernemingsklimaat.

HOE DENK JIJ DAT HET ONDERNEMINGSKLIMAAT ZICH DE KOMENDE 12 MAANDEN ZAL ONTWIKKELEN?

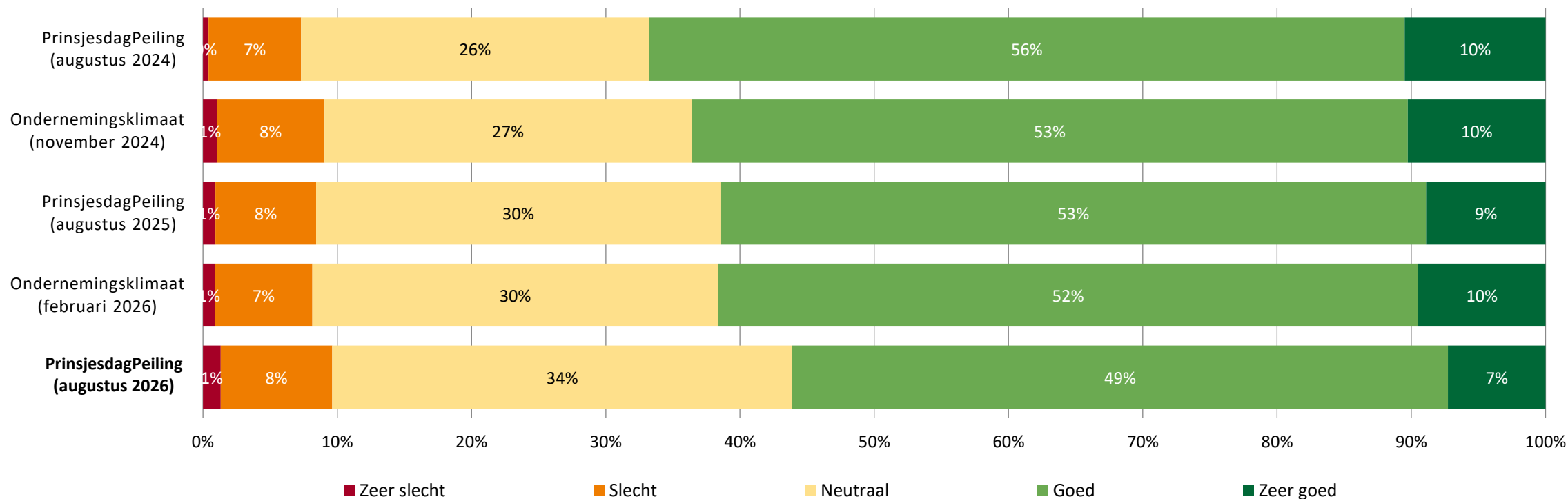
EIGEN BEDRIJF

ONDERNEMERS WORDEN OOK MINDER POSITIEF OVER DE HUIDIGE SITUATIE VAN HUN EIGEN BEDRIJF

Ruim de helft van de ondernemers beoordeelt de huidige situatie van het eigen bedrijf als (zeer) goed. Daarmee zijn zij nog altijd aanzienlijk positiever over hun eigen bedrijf dan over de Nederlandse economie en het ondernemingsklimaat, maar ook hier is vooral in het afgelopen halfjaar een duidelijke daling zichtbaar. Het aandeel positieve beoordelingen ligt nu ongeveer tien procent lager dan twee jaar geleden. Steeds meer ondernemers beoordelen de eigen situatie neutraal, terwijl het aandeel dat zegt dat het (zeer) goed gaat afneemt.

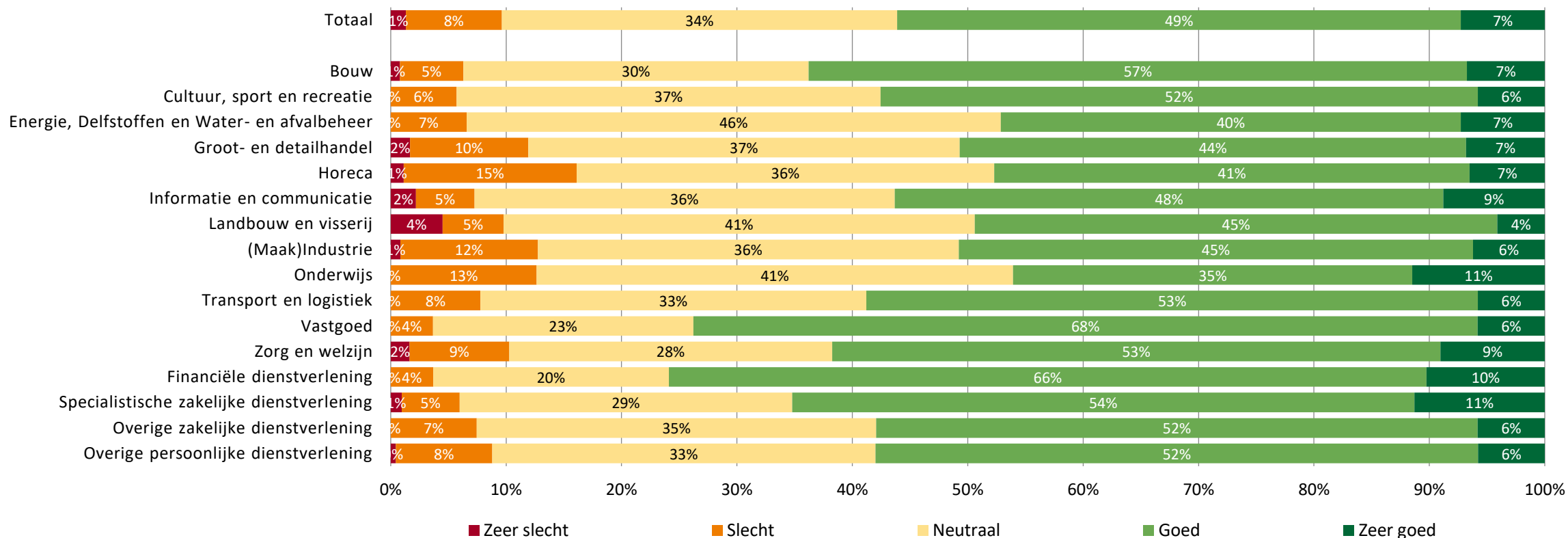
HOE DENK JE DAT JOUW EIGEN BEDRIJF ER OP DIT MOMENT VOOR STAAT?

ONDERNEMERS IN HORECA EN (MAAK)INDUSTRIE HET MEEST NEGATIEF OVER DE EIGEN BEDRIJFSSITUATIE

Hoewel ongeveer de helft van de ondernemers in de horeca en (maak)industrie de huidige situatie van het eigen bedrijf als (zeer) goed beoordeelt, vallen deze sectoren tegelijk op door een relatief groot aandeel negatieve oordelen. Vooral in de horeca beoordeelt bijna één op de vijf ondernemers de eigen situatie als (zeer) slecht. Ook in de (maak)industrie, onderwijs en groot- en detailhandel ligt dit aandeel duidelijk hoger dan gemiddeld.

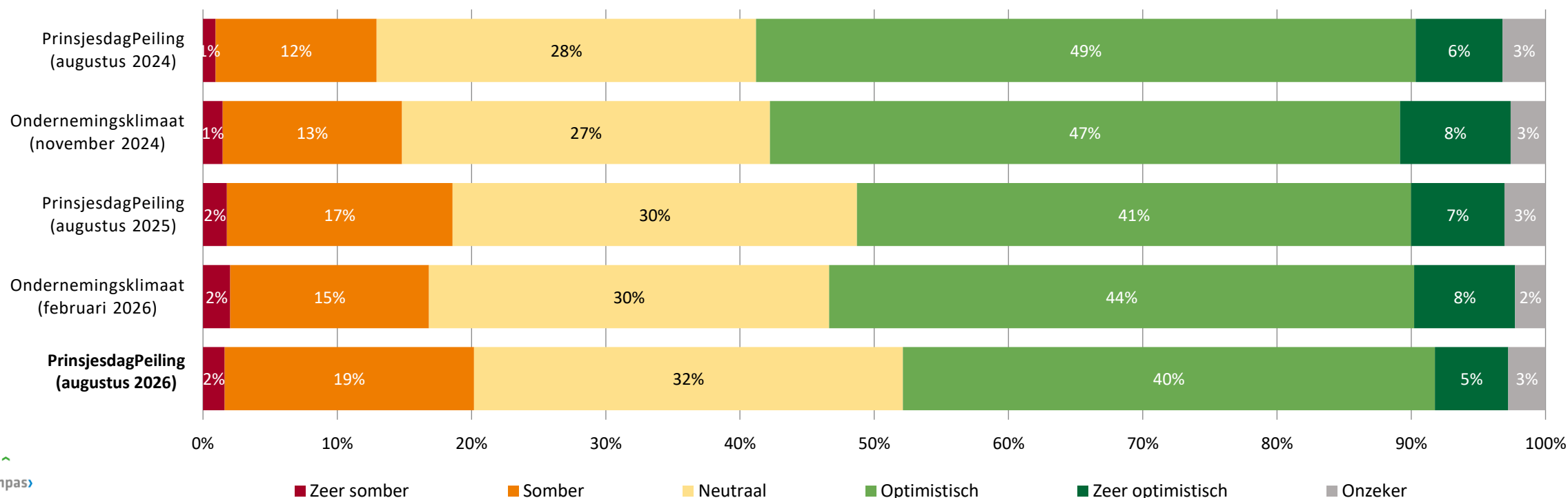
HOE DENK JE DAT JOUW EIGEN BEDRIJF ER OP DIT MOMENT VOOR STAAT?

ONDERNEMERS KIJKEN MINDER OPTIMISTISCH NAAR DE TOEKOMST VAN HUN EIGEN BEDRIJF

Minder dan de helft van de ondernemers is (zeer) optimistisch over de toekomst van het eigen bedrijf. Net als bij de beoordeling van de huidige bedrijfssituatie is ook in deze verwachtingen een neerwaartse beweging zichtbaar. Het aandeel optimistische ondernemers ligt ongeveer tien procent lager dan twee jaar geleden, terwijl de groep sombere ondernemers is gegroeid tot meer dan één op de vijf. Daarmee kijken ondernemers niet alleen minder positief naar hun huidige situatie, maar ook minder positief naar de toekomst van hun bedrijf.

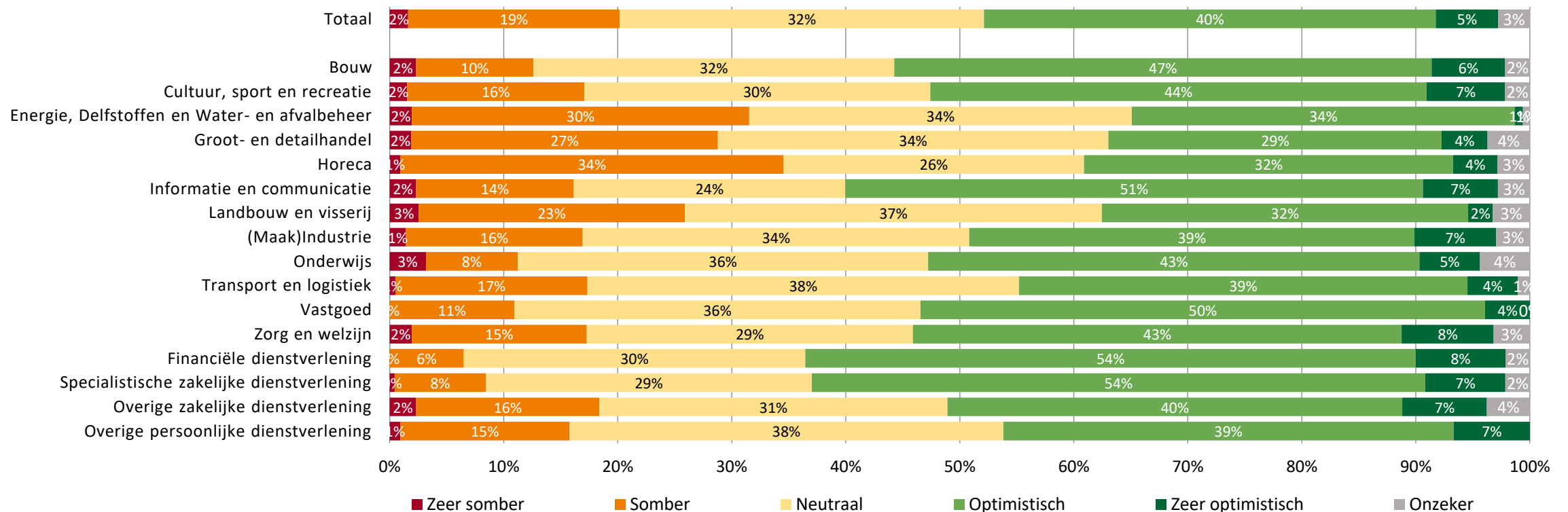
WAT ZIJN JOUW VERWACHTINGEN VOOR JOUW BEDRIJF VOOR DE KOMENDE 12 MAANDEN?

TOEKOMSTVERWACHTINGEN VOOR HET EIGEN BEDRIJF VERSCHILLEN STERK PER SECTOR

De zorgen over de toekomst van het eigen bedrijf zijn het grootst in de horeca, groot- en detailhandel en de samengevoegde sector energie, delfstoffenwinning en water- en afvalbeheer. In deze sectoren is ongeveer een derde van de ondernemers (zeer) somber over de komende twaalf maanden. In de horeca en groot- en detailhandel zijn bijna evenveel ondernemers (zeer) somber als (zeer) optimistisch over de toekomst van hun bedrijf. Ook in de landbouw en visserij kijkt een relatief grote groep met zorgen naar de toekomst van het eigen bedrijf.

WAT ZIJN JOUW VERWACHTINGEN VOOR JOUW BEDRIJF VOOR DE KOMENDE 12 MAANDEN?

ONTWIKKELING IN DE AFGELOPEN JAREN

HET SENTIMENT OVER ECONOMIE EN EIGEN BEDRIJF VERSLECHTERT IN BIJNA ALLE SECTOREN

De vergelijking in de tijd laat zien dat ondernemers in 2026 minder positief zijn dan twee jaar geleden. Zowel de beoordeling van de Nederlandse economie als de verwachtingen voor de economie zijn duidelijk verslechterd. Ook over de huidige en toekomstige situatie van het eigen bedrijf zijn ondernemers minder positief dan in 2024, al blijft dit oordeel relatief gunstiger. Deze dalende lijn is in bijna alle sectoren zichtbaar, maar is het sterkst in onder meer het onderwijs, de zorg en welzijn en de overige zakelijke dienstverlening.

Percentage (zeer) goed en optimisch bij de afgelopen Prinsjesdagpeilingen	Huidige Nederlandse economie			Verwachtingen Nederlandse economie			Huidige situatie eigen bedrijf			Verwachtingen eigen bedrijf		
	2024	2025	2026	2024	2025	2026	2024	2025	2026	2024	2025	2026
Totaal	41%	29%	29%	28%	16%	17%	67%	61%	56%	56%	48%	45%
Bouw	42%	31%	33%	31%	17%	19%	66%	68%	64%	62%	54%	54%
Cultuur, sport en recreatie	44%	38%	34%	20%	10%	16%	59%	54%	57%	44%	48%	50%
Groot- en detailhandel	33%	26%	24%	25%	14%	12%	66%	57%	51%	50%	44%	33%
Horeca	31%	26%	22%	20%	15%	15%	61%	61%	48%	42%	38%	36%
Informatie en communicatie	52%	38%	40%	37%	24%	28%	65%	56%	56%	66%	55%	57%
Landbouw en visserij	42%	32%	27%	26%	18%	8%	70%	62%	49%	53%	42%	34%
(Maak)Industrie	29%	19%	22%	21%	11%	17%	55%	54%	51%	51%	43%	46%
Onderwijs	56%	39%	28%	45%	23%	26%	69%	64%	46%	58%	44%	48%
Transport en logistiek	35%	19%	21%	24%	7%	16%	63%	54%	59%	50%	31%	44%
Vastgoed	41%	24%	27%	35%	13%	22%	73%	65%	74%	52%	48%	53%
Zorg en welzijn	50%	30%	28%	28%	19%	17%	70%	72%	62%	60%	63%	51%
Financiële dienstverlening	57%	37%	40%	42%	28%	25%	79%	69%	76%	73%	68%	61%
Specialistische zakelijke dienstverlening	53%	38%	38%	32%	20%	26%	71%	65%	65%	67%	55%	61%
Overige zakelijke dienstverlening	59%	29%	32%	30%	13%	15%	78%	67%	58%	69%	48%	47%
Overige persoonlijke dienstverlening	38%	25%	33%	33%	11%	16%	69%	66%	58%	58%	62%	46%

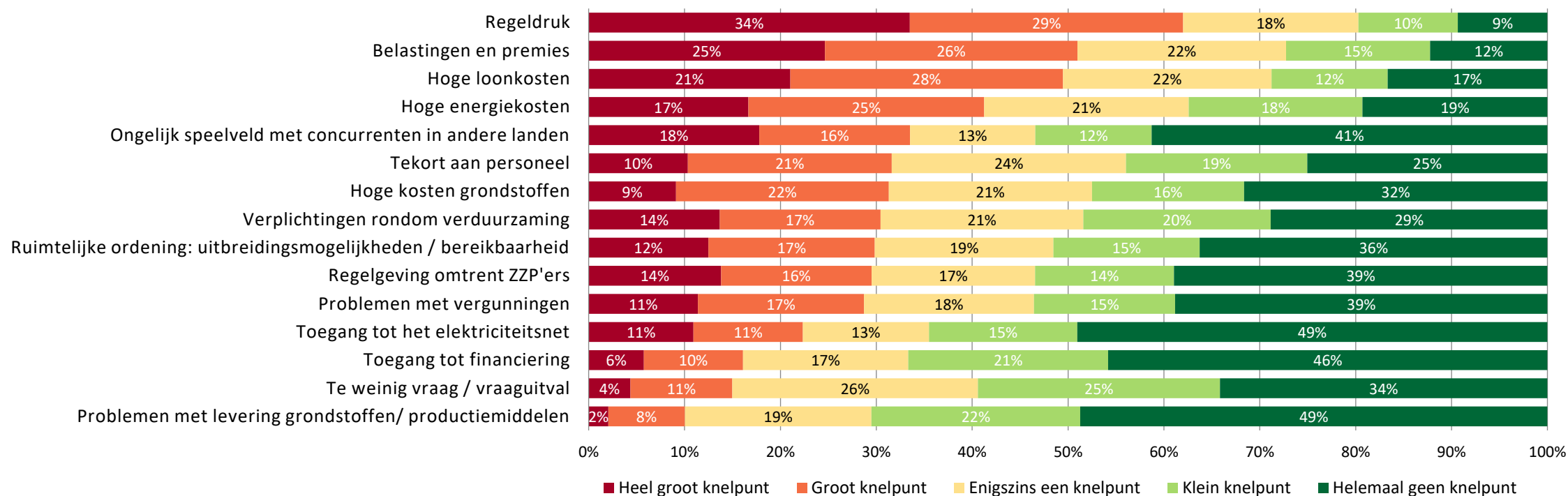
KNELPUNTEN BEDRIJF

REGELDRUK BLIJFT HET MEEST GENOEMDE KNELPUNT, GEVOLGD DOOR BELASTINGEN EN PREMIES EN HOGE LOONKOSTEN

Regeldruk is veruit het grootste knelpunt voor ondernemers. Bijna twee op de drie ervaart dit als een (heel) groot knelpunt. Belastingen en premies en hoge loonkosten volgen op afstand, maar vormen nog steeds voor ongeveer de helft van de ondernemers een (heel) groot knelpunt. Hoge energiekosten en een ongelijk speelveld met concurrenten in andere landen maken de top vijf van grootste knelpunten compleet. Toegang tot financiering, te weinig vraag en problemen met de levering van grondstoffen staan onderaan de rangorde.

IN HOEVERRE ZIJN ONDERSTAANDE UITDAGINGEN EEN KNELPUNT VOOR UW BEDRIJF? 2026

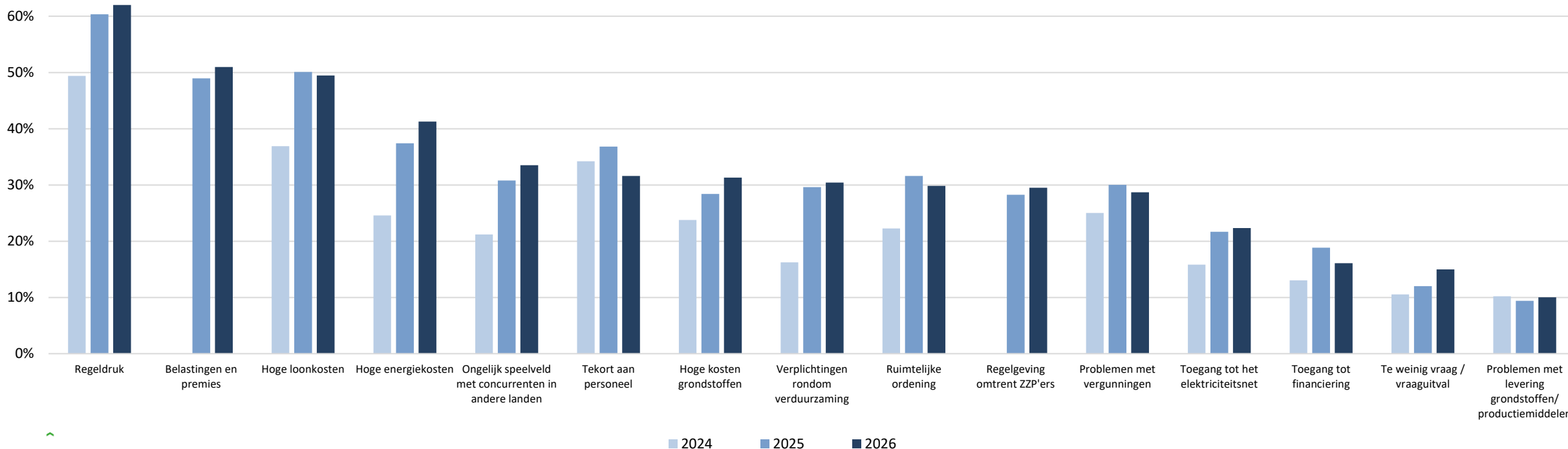

HET AANTAL GROTE KNELPUNTEN VOOR ONDERNEMERS NEEMT OP MEERDERE TERREINEN TOE

Regeldruk is al drie jaar op rij het grootste knelpunt voor ondernemers. Sinds 2024 wordt dit knelpunt bovendien duidelijk va ker als groot probleem ervaren. Ook hoge energiekosten, verplichtingen rondom verduurzaming, het ongelijke speelveld met buitenlandse concurrenten en hoge loonkosten zijn sterk gestegen. Het tekort aan personeel vormt een uitzondering en wordt juist iets minder vaak als groot knelpunt ervaren dan twee jaar geleden

IN HOEVERRE ZIJN ONDERSTAANDE UITDAGINGEN EEN KNELPUNT VOOR UW BEDRIJF? – VERGELIJKING IN DE TIJD

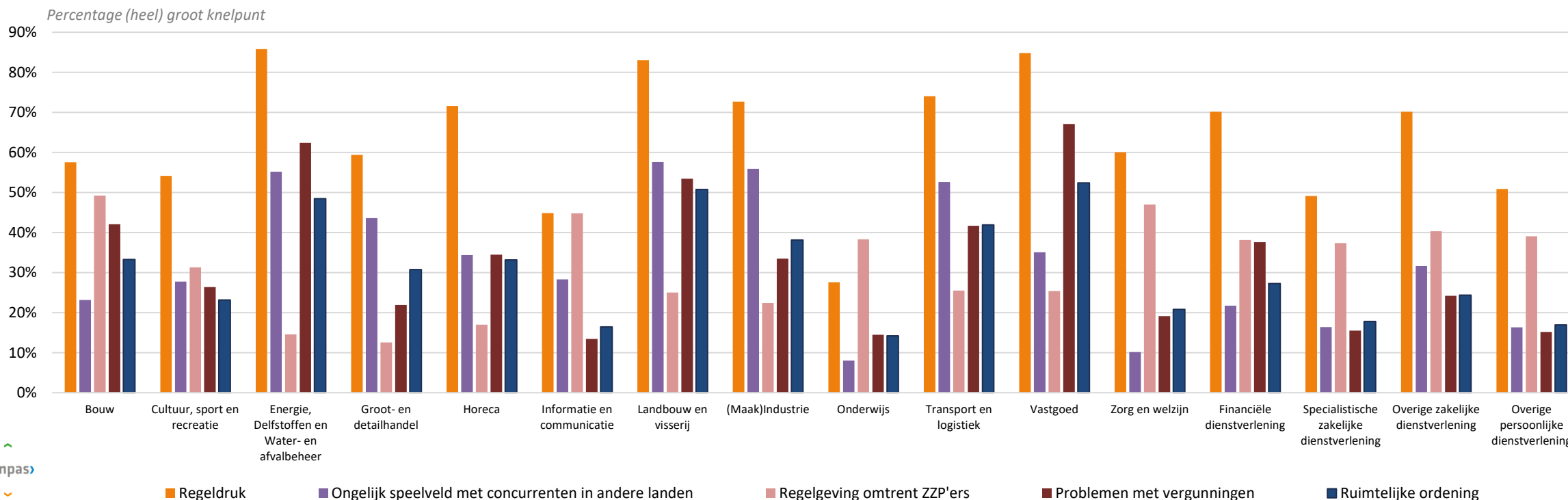
Percentage (heel) groot knelpunt

REGELDRIK, VERGUNNINGEN EN RUIMTELIJKE ORDENING RAKEN FYSIEKE SECTOREN HET ZWAARST

Regeldruk is in vrijwel alle sectoren een groot knelpunt, maar springt er het sterkst uit in de landbouw en visserij, vastgoed en de samengevoegde sector energie, delfstoffenwinning en water- en afvalbeheer. In deze sectoren ervaart ongeveer acht op de tien ondernemers regeldruk als een (heel) groot knelpunt. Ook problemen met vergunningen en ruimtelijke ordening spelen hier relatief vaak. Een ongelijk speelveld met concurrenten in andere landen weegt daarnaast zwaar in de samengevoegde energiesector, landbouw en visserij, de (maak)industrie en transport en logistiek.

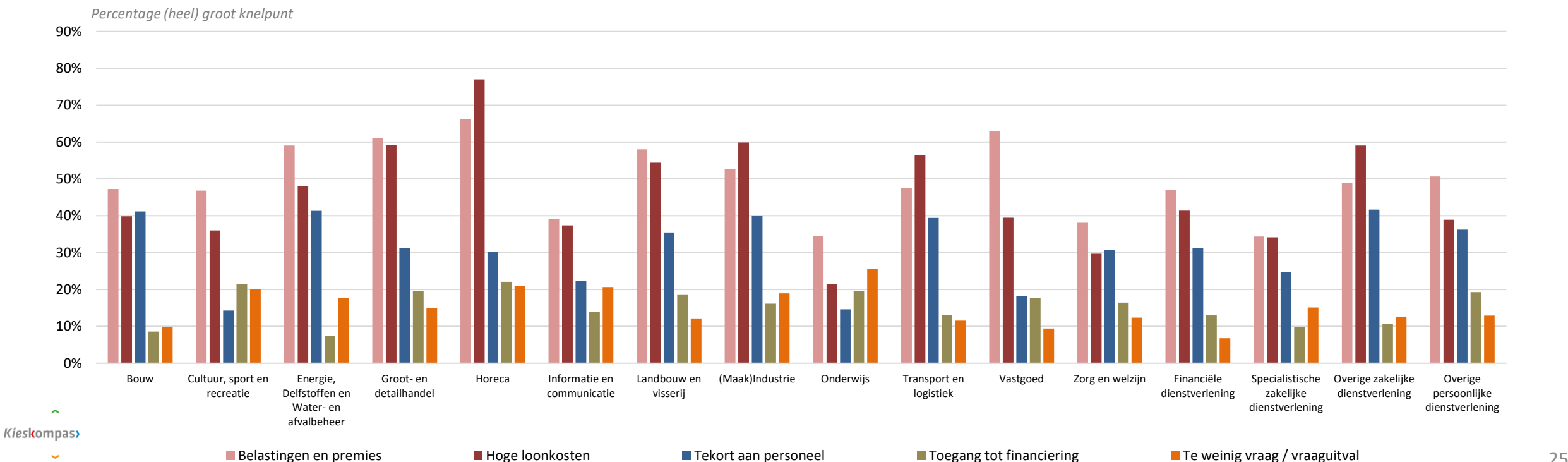
IN HOEVERRE ZIJN ONDERSTAANDE UITDAGINGEN EEN KNELPUNT VOOR UW BEDRIJF? – PER BRANCHE

HOGE LOONKOSTEN EN BELASTINGEN VORMEN IN VERSCHILLENDE SECTOREN EEN GROOT KNELPUNT, VOORAL IN DE HORECA

Ongeveer drie op de vier horecaondernemers ervaart hoge loonkosten als (heel) groot knelpunt, voor belastingen en premies geldt dit voor twee op de drie. Ook in de groot- en detailhandel, (maak)industrie, landbouw en visserij en de samengevoegde sectoren energie, delfstoffenwinning en water- en afvalbeheer zijn deze kostenknelpunten groot. Tekort aan personeel speelt vaker in de bouw, (maak)industrie, transport en logistiek, overige zakelijke dienstverlening en de samengevoegde sectoren energie, delfstoffenwinning en water- en afvalbeheer.

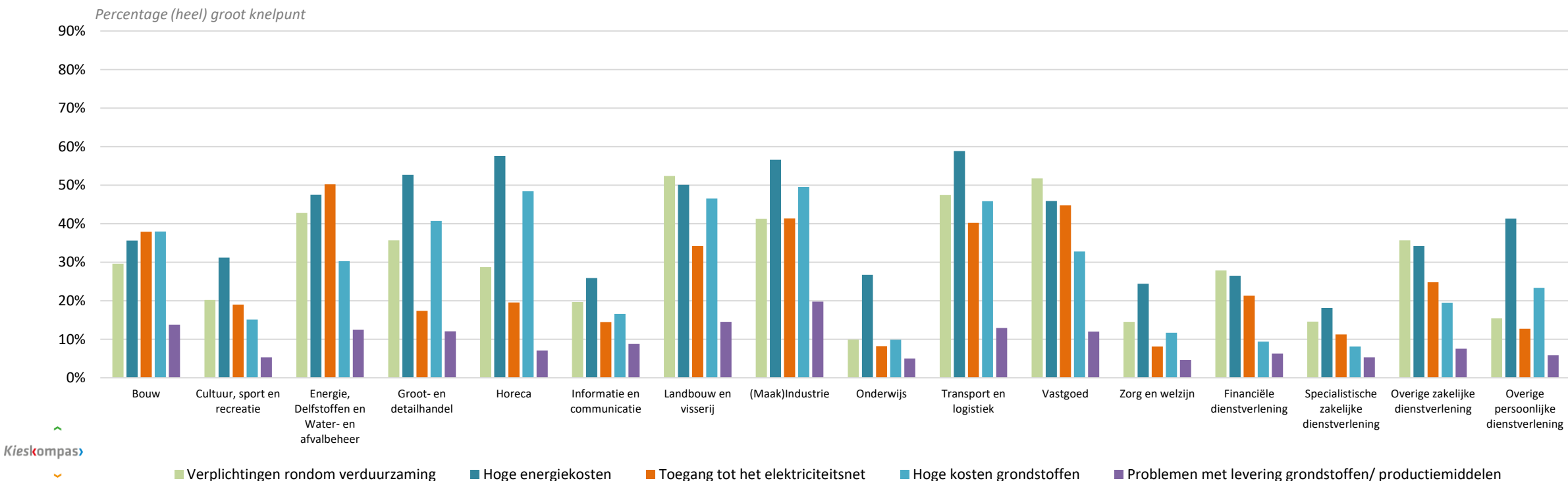
IN HOEVERRE ZIJN ONDERSTAANDE UITDAGINGEN EEN KNELPUNT VOOR UW BEDRIJF? – PER BRANCHE

FYSIEKE SECTOREN LOPEN HET VAAKST VAST OP ENERGIEKOSTEN, NETCONGESTIE EN VERDUURZAMING

Hoge energiekosten zijn vaker een groot knelpunt voor transport en logistiek, horeca en de (maak)industrie. Problemen met toegang tot het elektriciteitsnet spelen het sterkst in de samengevoegde sectoren energie, delfstoffenwinning en water- en afvalbeheer, vastgoed, de (maak)industrie en transport en logistiek. In de landbouw en visserij en vastgoed wegen daarnaast verplichtingen rond verduurzaming relatief zwaar. Hoge kosten van grondstoffen springen vooral eruit in de landbouw en visserij, horeca en de (maak)industrie.

IN HOEVERRE ZIJN ONDERSTAANDE UITDAGINGEN EEN KNELPUNT VOOR UW BEDRIJF? – PER BRANCHE

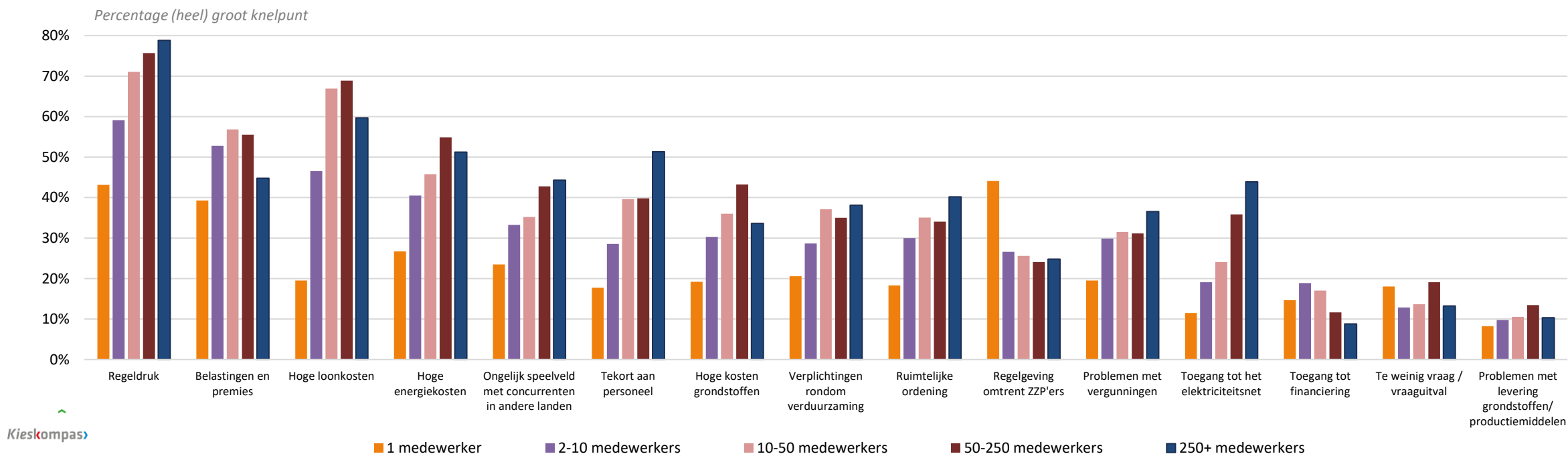

GROTERE BEDRIJVEN ERVAREN MEER GROTE KNELPUNTEN

Hoe groter het bedrijf, hoe vaker ondernemers grote knelpunten ervaren. Vooral regeldruk, hoge loonkosten, personeelstekorten en toegang tot het elektriciteitsnet nemen sterk toe met de bedrijfsgrootte. Bij bedrijven met meer dan 250 medewerkers ervaart bijna acht op de tien regeldruk als een (heel) groot knelpunt.

Een uitzondering is regelgeving rondom zzp'ers, dit speelt juist relatief vaak bij eenpitters. Ook toegang tot financiering is voor kleinere bedrijven vaker een groot knelpunt dan voor grotere bedrijven.

IN HOEVERRE ZIJN ONDERSTAANDE UITDAGINGEN EEN KNELPUNT VOOR UW BEDRIJF?

PRIORITEITEN VOOR POLITIEK

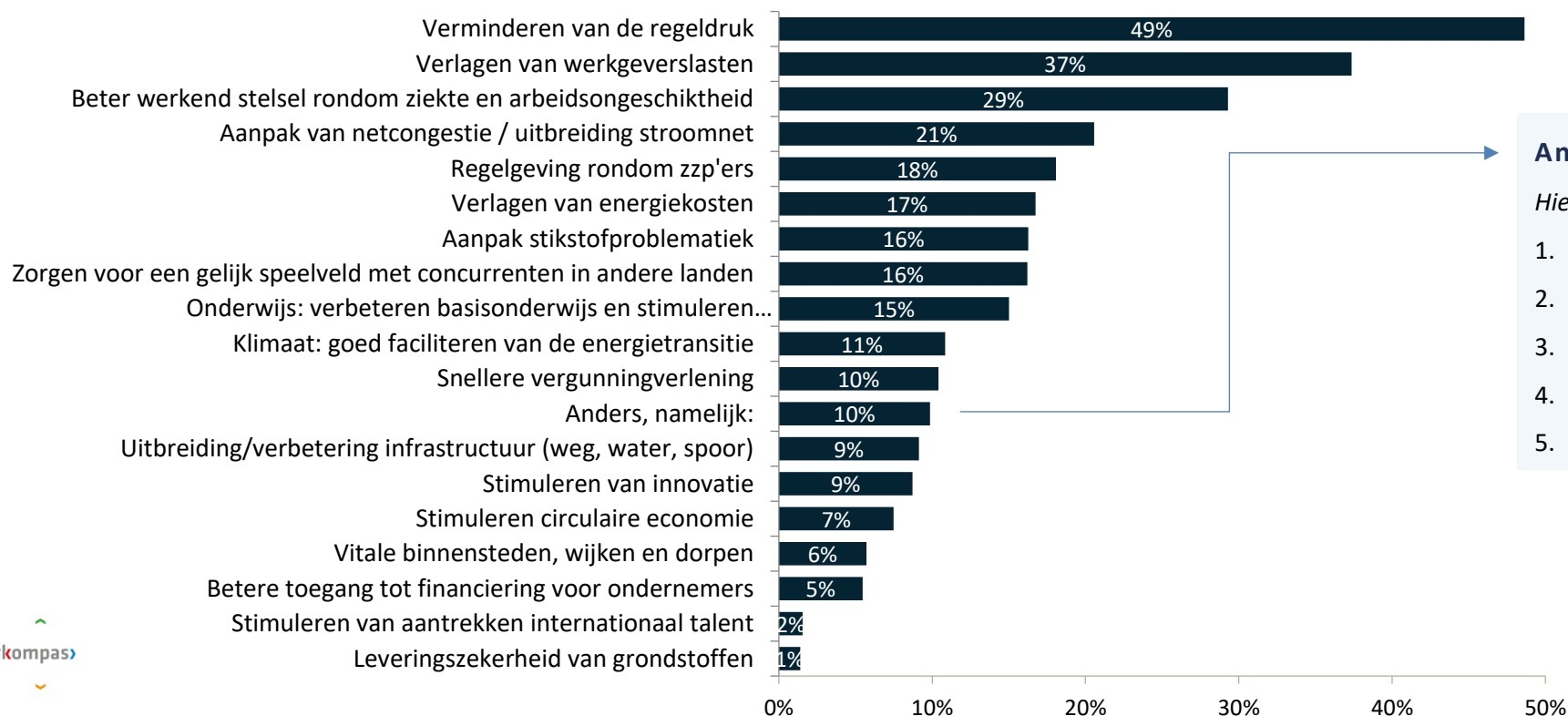

ONDERNEMERS ZETTEN REGELDRUK BOVENAAN DE AGENDA VOOR HET KABINET

Het verminderen van regeldruk staat met afstand bovenaan de wensenlijst van ondernemers voor het kabinet. Bijna de helft noemt dit als een van de belangrijkste onderwerpen. Het verlagen van werkgeverslasten volgt op afstand, waarna een beter werkend stelsel rond ziekte en arbeidsongeschiktheid de derde prioriteit vormt. Ook de aanpak van netcongestie, regelgeving rond zzp'ers, energiekosten en een gelijk speelveld met buitenlandse concurrenten staan hoog op de agenda.

WELKE ONDERWERPEN MOET HET KABINET ABSOLUUT AANPAKKEN?

MEERDERE ANTWOORDEN MOGELIJK – MAXIMAAL 3 ANTWOORDEN

Anders, namelijk:

Hieronder staan de meest genoemde onderwerpen:

1. Kwaliteit van bestuur en regelgeving
2. Arbeidsmarkt en werken lonend maken
3. Belastingen en het fiscale stelsel
4. Ondernemerschap, MKB en vestigingsklimaat
5. Klimaat, milieu en energietransitie

DE BELANGRIJKSTE PRIORITEITEN NADER TOEGELICHT: REGELDRUK, KOSTEN, PERSONEEL EN NETCONGESTIE

Hieronder staan de vijf onderwerpen die op de vorige pagina het vaakst als prioriteit voor het kabinet zijn genoemd. In de open antwoorden lichten ondernemers toe waarom zij deze onderwerpen belangrijk vinden.

Verdieping van de vijf meest geselecteerd onderwerpen:

- 1. Verminderen van de regeldruk:** Ondernemers bedoelen hiermee niet alleen minder regels. Ze vragen ook om eenvoudigere regels, minder dubbele informatieverzoeken, minder administratie, stabielere wetgeving en snellere procedures. Werkgeverslasten en verplichtingen rond ziekte worden geregeld als onderdeel van dezelfde regeldruk ervaren.
- 2. Verlagen van werkgeverslasten:** Ondernemers denken niet alleen aan premies en belastingen, maar aan de totale kosten en risico's van personeel. Het gaat ook over ziekteverzuim, administratieve verplichtingen en de verhouding tussen brutoloon en nettoloon. Een terugkerende gedachte is dat zowel personeel aannemen als meer uren werken financieel aantrekkelijker moet worden.
- 3. Beter werkend stelsel rondom ziekte en arbeidsongeschiktheid:** De loondoorbetaling gedurende twee jaar is het meest concrete knelpunt. Ook re-integratieverplichtingen, arbodiensten, transitievergoedingen en de beperkte invloed van werkgevers op het proces worden genoemd. Vooral kleine werkgevers ervaren dit als een onevenredig financieel risico.
- 4. Aanpak van netcongestie / uitbreiding stroomnet:** Netcongestie wordt beschreven als een directe rem op uitbreiding, elektrificatie en verduurzaming. Ondernemers koppelen het probleem vaak aan trage vergunningverlening, stikstofbeperkingen en gebrek aan overheidsregie. Het gaat dus niet alleen om technische netcapaciteit, maar ook om uitvoering en besluitvorming.
- 5. Regelgeving rondom zzp'ers:** De meeste reacties gaan over behoud van flexibiliteit, keuzevrijheid en zekerheid over wat wel en niet is toegestaan. Ondernemers vrezen dat strengere handhaving tijdelijke inzet onmogelijk maakt. Een kleinere groep vraagt juist aandacht voor schijnzelfstandigheid, veiligheid en oneerlijke concurrentie.

REGELDRUK IS BREED PRIORITEIT, MAAR SECTOREN HEBBEN EIGEN ACCENTEN

Het verminderen van regeldruk is in vrijwel alle sectoren een belangrijke wens aan het kabinet. Vooral in de financiële dienstverlening, landbouw en visserij, vastgoed en transport en logistiek staat dit hoog op de agenda. Daarnaast verschillen de prioriteiten per sector. In de horeca en groot- en detailhandel vragen ondernemers vooral om lagere werkgeverslasten, terwijl netcongestie in de samengevoegde energiesector en vastgoed sterk speelt. Regels rond zzp'ers zijn juist vaker een aandachtspunt in onder meer de bouw, zorg en onderwijs.

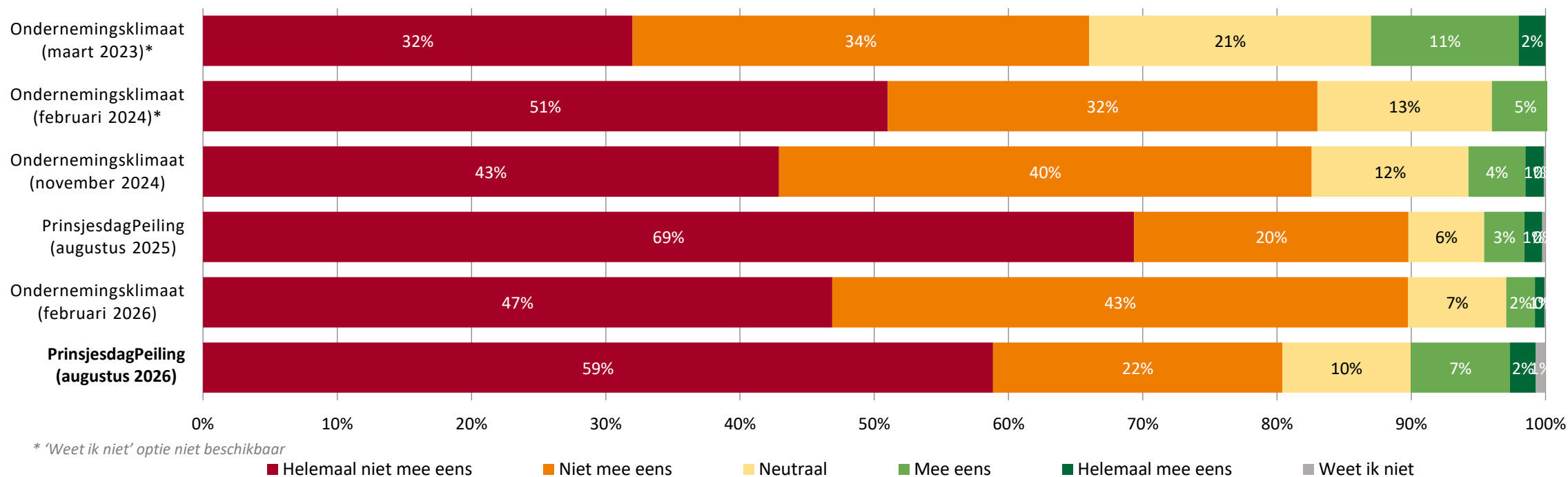
Welke onderwerpen moet het kabinet absoluut aanpakken? - Per branche

	Verminderen van de regeldruk	Verlagen van werkgeverslasten	Beter werkend stelsel rondom ziekte en arbeidsongeschiktheid	Aanpak van netcongestie / uitbreiding stroomnet	Regelgeving rondom zzp'ers	Verlagen van energiekosten	Aanpak stikstofproblematiek	Zorgen voor een gelijk speelveld met concurrenten in andere landen	Onderwijs: verbeteren basisonderwijs en stimuleren beroeps-onderwijs	Klimaat: goed faciliteren van de energietransitie	Snellere vergunning-verlening	Anders, namelijk:	Uitbreiding / verbetering infrastructuur (weg, water, spoor)	Stimuleren van innovatie	Stimuleren circulaire economie	Vitale binnensteden, wijken en dorpen	Betere toegang tot financiering voor ondernemers	Stimuleren van aantrekken internationaal talent	Leveringszekerheid van grondstoffen	Meer ruimte voor bedrijven-terreinen
Totaal	49%	37%	29%	21%	18%	17%	16%	16%	15%	11%	10%	10%	9%	9%	7%	6%	5%	2%	1%	1%
Bouw	48%	23%	21%	27%	39%	13%	21%	7%	16%	11%	25%	6%	12%	4%	7%	3%	4%	0%	4%	2%
Cultuur, sport en recreatie	43%	26%	22%	14%	15%	14%	13%	20%	23%	19%	9%	13%	7%	14%	15%	7%	8%	1%	1%	0%
Energie, Delfstoffen en Water- en afvalbeheer	42%	13%	20%	37%	4%	18%	27%	17%	13%	14%	22%	12%	15%	11%	16%	0%	0%	1%	11%	3%
Groot- en detailhandel	47%	54%	39%	15%	4%	21%	13%	25%	13%	7%	6%	9%	7%	5%	6%	11%	7%	1%	1%	2%
Horeca	45%	65%	33%	18%	4%	24%	13%	10%	10%	10%	12%	14%	7%	5%	7%	10%	6%	0%	0%	0%
Informatie en communicatie	37%	30%	20%	23%	34%	12%	14%	12%	19%	20%	3%	5%	9%	22%	11%	3%	6%	3%	1%	1%
Landbouw en visserij	61%	31%	21%	18%	5%	25%	24%	30%	7%	9%	21%	8%	8%	8%	7%	3%	4%	0%	3%	1%
(Maak)Industrie	49%	30%	35%	34%	6%	23%	13%	31%	16%	7%	6%	7%	7%	13%	6%	1%	5%	1%	2%	4%
Onderwijs	26%	16%	11%	25%	33%	2%	18%	5%	41%	25%	7%	14%	5%	11%	14%	4%	2%	5%	0%	0%
Transport en logistiek	56%	31%	31%	22%	8%	10%	20%	28%	14%	13%	11%	4%	31%	4%	2%	1%	5%	2%	2%	1%
Vastgoed	61%	12%	14%	46%	5%	10%	25%	12%	14%	9%	30%	13%	15%	10%	5%	5%	2%	2%	0%	2%
Zorg en welzijn	52%	20%	26%	9%	44%	12%	11%	6%	21%	13%	5%	18%	4%	10%	7%	6%	7%	1%	1%	0%
Financiële dienstverlening	64%	32%	19%	23%	23%	14%	22%	9%	17%	7%	12%	14%	14%	10%	7%	1%	5%	2%	0%	2%
Specialistische zakelijke dienstverlening	43%	27%	25%	27%	31%	8%	24%	9%	14%	14%	7%	8%	12%	17%	10%	3%	6%	4%	1%	2%
Overige zakelijke dienstverlening	58%	43%	37%	23%	23%	12%	11%	10%	16%	7%	9%	12%	9%	6%	4%	2%	5%	4%	0%	1%
Overige persoonlijke dienstverlening	49%	44%	38%	11%	30%	23%	11%	3%	16%	14%	7%	8%	8%	5%	9%	5%	4%	2%	1%	1%

TEVREDENHEID OVER BETROUWBAARHEID EN STABILITEIT VAN POLITIEK EN BESTUUR HERSTELT IETS, MAAR BLIJFT ZEER LAAG

Ruim acht op de tien ondernemers zijn ontevreden over de betrouwbaarheid en stabiliteit van politiek en bestuur. Sinds het aantreden van kabinet-Jetten is de totale ontevredenheid iets afgenomen en is het aandeel ondernemers dat positief oordeelt licht gestegen. Tegelijkertijd is de groep die zeer kritisch oordeelt groter geworden. Het beeld blijft daarmee sterk negatief, ondanks dat iets meer ondernemers aangeven tevreden te zijn over de betrouwbaarheid en stabiliteit van de politiek en het bestuur.

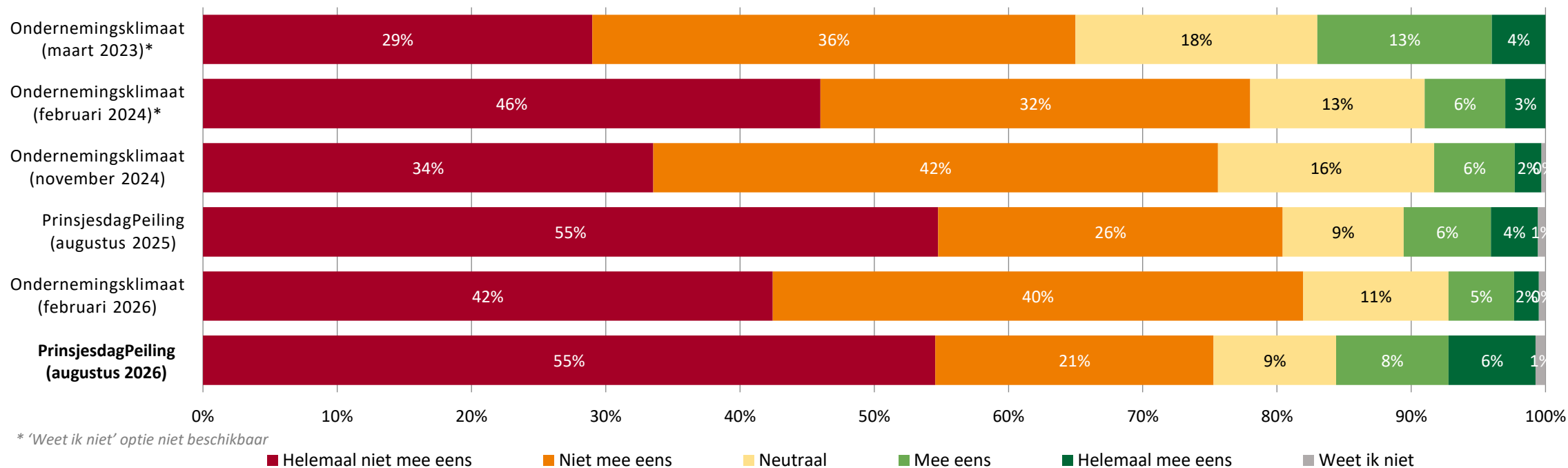
IK BEN TEVREDEN OVER DE BETROUWBAARHEID EN STABILITEIT VAN POLITIEK EN BESTUUR

LICHT HERSTEL, MAAR OVERGROTE MEERDERHEID VAN ONDERNEMERS VOELEN ZICH NOG STEEDS ONVOLDOENDE GEZIEN

Ruim drie kwart van de ondernemers vindt dat politiek en bestuur onvoldoende oog hebben voor hun belangen. Het totale negatieve oordeel is iets afgenomen en een grotere groep vindt dat politiek en bestuur wél voldoende oog hebben voor ondernemersbelangen. Tegelijkertijd is het aandeel ondernemers dat zich uitgesproken onvoldoende gezien voelt toegenomen. De lichte verbetering verandert daarmee weinig aan het bredere beeld: ondernemers voelen zich nog altijd in ruime meerderheid onvoldoende gezien door politiek en bestuur.

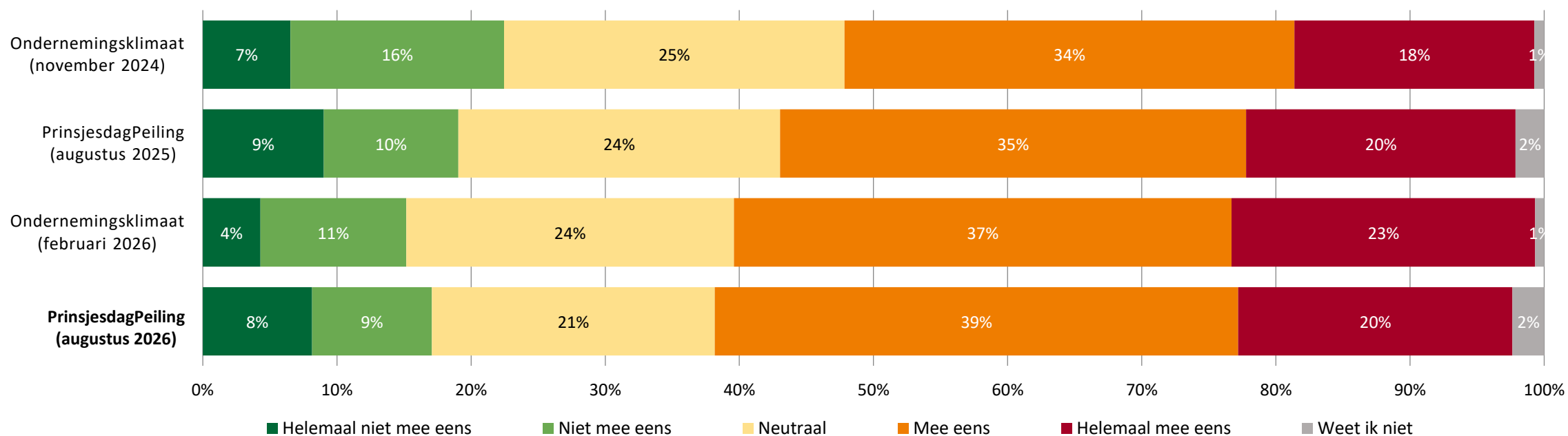
POLITIEK EN BESTUUR HEBBEN VOLDOENDE OOG VOOR DE BELANGEN VAN ONDERNEMERS IN DIT LAND

MEER ONDERNEMERS MAKEN ZICH ZORGEN OVER GEVOLGEN VAN INTERNATIONALE SPANNINGEN OP HUN BEDRIJF

Zes op de tien ondernemers maken zich zorgen over de gevolgen van internationale (politieke) spanningen voor hun eigen bedrijf. Sinds eind 2024 is deze groep duidelijk gegroeid. Internationale ontwikkelingen zijn daarmee voor steeds meer ondernemers een belangrijk risico voor de eigen bedrijfsvoering.

ZORGEN OVER DE INTERNATIONALE (POLITIEKE) SPANNINGEN EN DE GEVOLGEN DAARVAN VOOR MIJN BEDRIJF

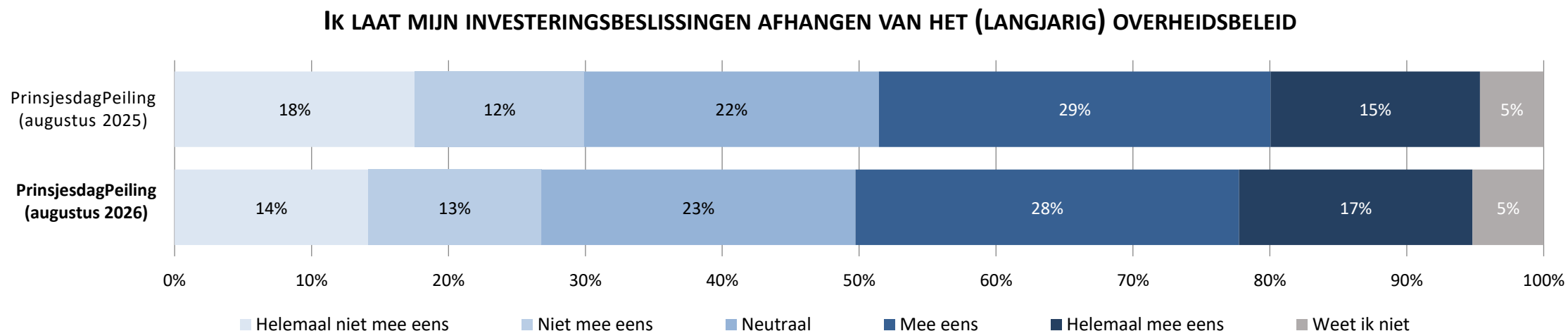

INVESTERINGEN

ONZEKERHEID OVER OVERHEIDSBELEID RAAKT INVESTERINGSBESLISSINGEN

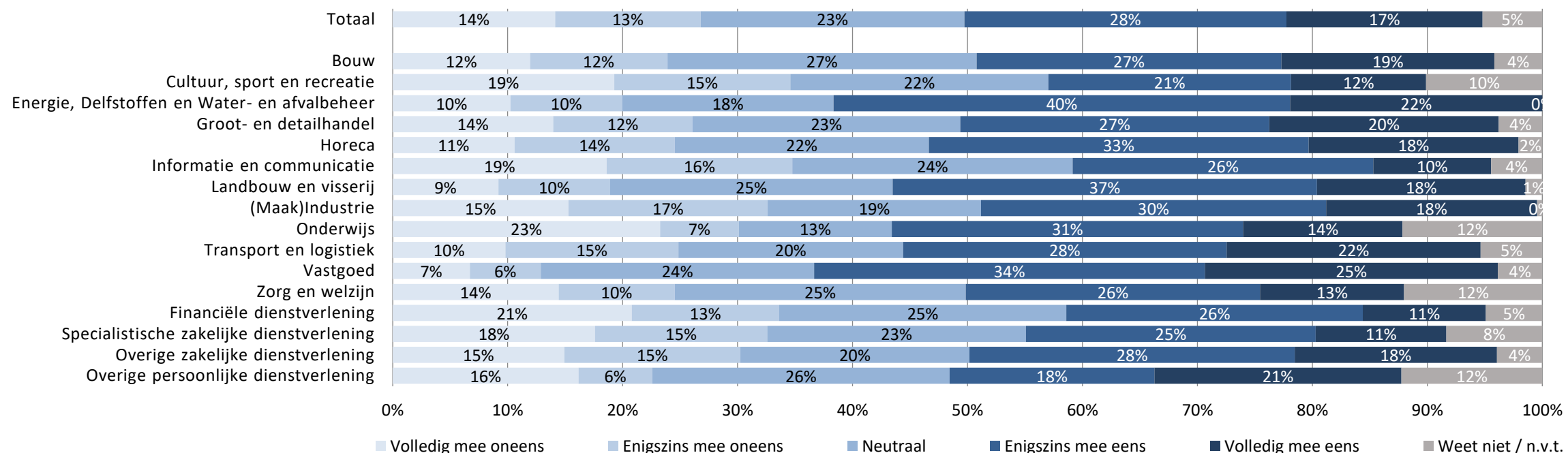
Bijna de helft van de ondernemers laat investeringsbeslissingen afhangen van het langjarige overheidsbeleid. Dit aandeel is vrijwel gelijk aan vorig jaar. Slecht een kwart van de ondernemers geeft aan helemaal geen rekening te houden met het langjarige overheidsbeleid. Deze uitkomst krijgt extra gewicht doordat we eerder zagen dat ruim acht op de tien ondernemers ontevreden zijn over de betrouwbaarheid en stabiliteit van politiek en bestuur. Voorspelbaar en consistent overheidsbeleid is daarmee van groot belang voor ondernemers die willen investeren.

VOORSPELBAAR OVERHEIDSBELEID IS VOOR VEEL ONDERNEMERS BELANGRIJK BIJ INVESTERINGEN

De mate waarin ondernemers hun investeringsbeslissingen laten afhangen van langjarig overheidsbeleid verschilt sterk per sector. In de sector energie, delfstoffenwinning en water- en afvalbeheer, vastgoed en de landbouw en visserij laat een meerderheid van de ondernemers investeringen mede afhangen van dit beleid. Ook in de horeca en transport en logistiek weegt overheidsbeleid relatief zwaar. In onder meer de financiële dienstverlening, specialistische zakelijke dienstverlening en de informatie- en communicatiesector zijn ondernemers hierover duidelijk minder eensgezind.

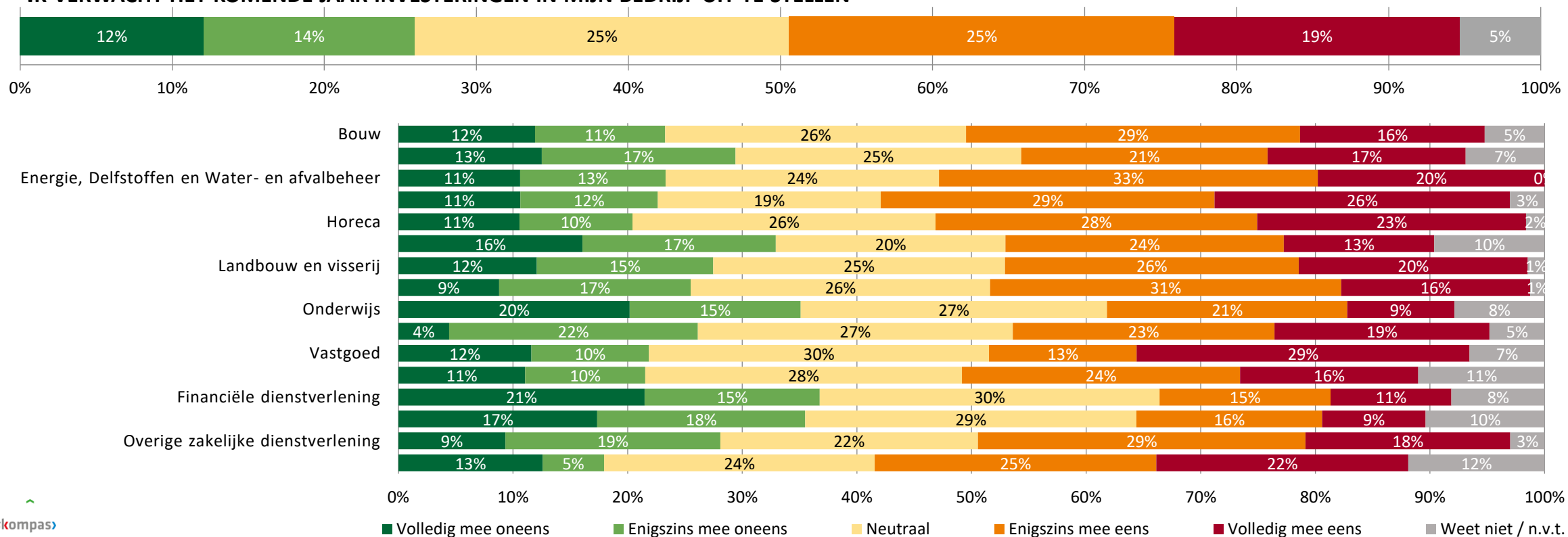
IK LAAT MIJN INVESTERINGSBESLISSINGEN AFHANGEN VAN HET (LANGJARIG) OVERHEIDSBELEID

BIJNA DE HELFT VAN DE ONDERNEMERS VERWACHT INVESTERINGEN UIT TE STELLEN

Voor een aanzienlijke groep ondernemers staat investeren in het komende jaar op de tocht: bijna de helft verwacht investeringen in het eigen bedrijf uit te stellen. De mate waarin dit speelt, verschilt per sector. In de groot- en detailhandel, de samengevoegde sector energie, delfstoffenwinning en water- en afvalbeheer en de horeca verwacht meer dan de helft investeringen uit te stellen. In de financiële dienstverlening, specialistische zakelijke dienstverlening en het onderwijs is deze groep duidelijk kleiner.

IK VERWACHT HET KOMENDE JAAR INVESTERINGEN IN MIJN BEDRIJF UIT TE STELLEN

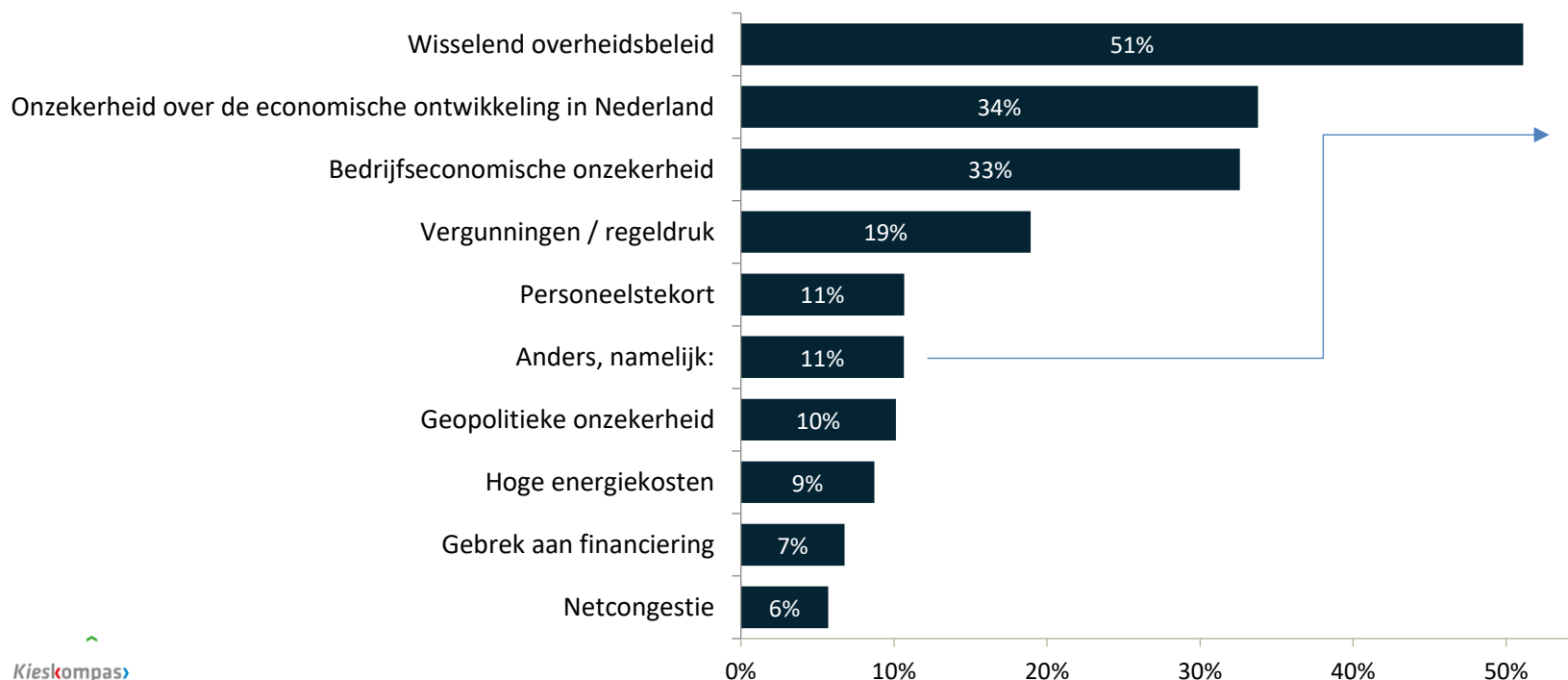

WISSELEND OVERHEIDSBELEID BELANGRIJKSTE REDEN OM INVESTERINGEN UIT TE STELLEN

Wisselend overheidsbeleid is veruit de meest genoemde reden om investeringen uit te stellen. Meer dan de helft van de ondernemers noemt dit als belangrijke reden. Onzekerheid over de economische ontwikkeling in Nederland en over de eigen bedrijfssituatie volgt op afstand, maar speelt nog altijd bij ongeveer één op de drie ondernemers. Vergunningen en regeldruk staan op de vierde plaats; andere redenen worden veel minder vaak genoemd. De uitkomsten onderstrepen hoe belangrijk voorspelbaar overheidsbeleid is voor ondernemers die willen investeren.

WAT ZIJN DE BELANGRIJKSTE REDENEN OM INVESTERINGEN UIT TE STELLEN?

MEERDERE ANTWOORDEN MOGELIJK – MAXIMAAL 2 ANTWOORDEN

Anders, namelijk:

Hieronder staan de meest genoemde onderwerpen:

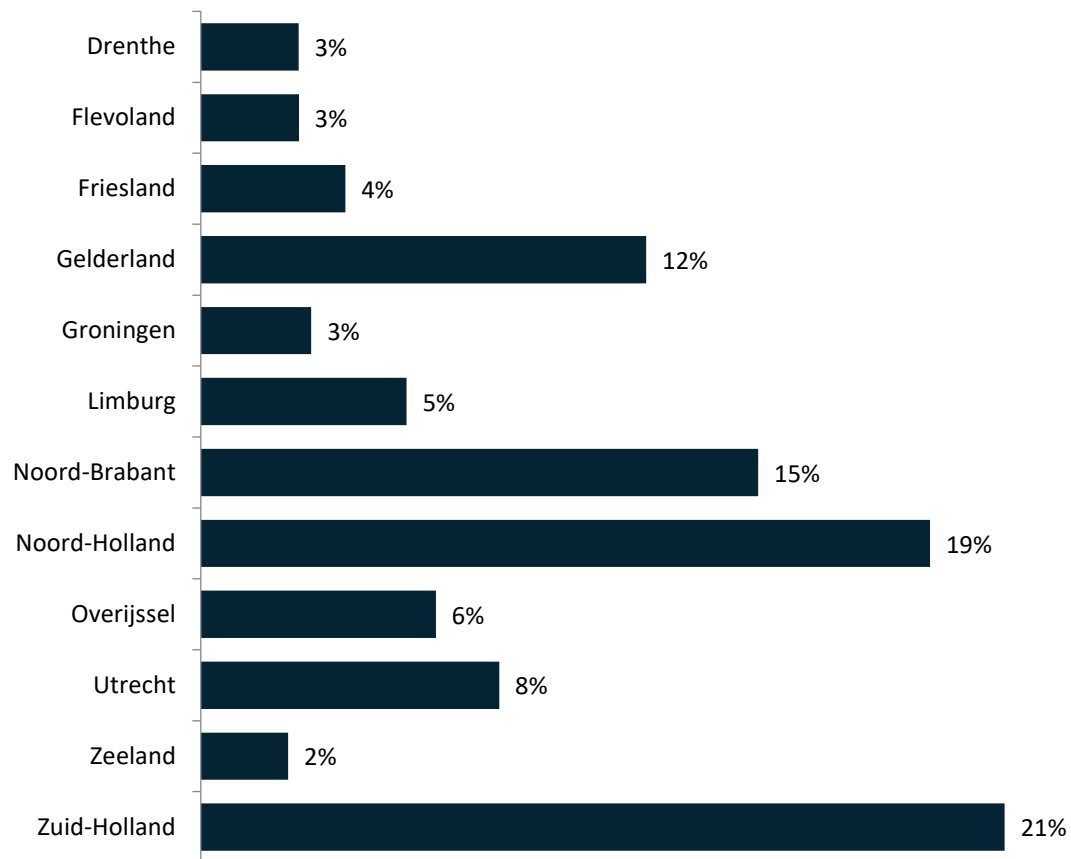
1. Beleids-, bestuurs- en regelgevingsonzekerheid
2. Kosten, financiering en onzeker rendement
3. Personeel, arbeidskosten en arbeidsregels
4. Belastingen en fiscaliteit
5. Levensfase, bedrijfsopvolging en stop- of groeiplannen

BIJLAGE OVER DE STEEKPROEF

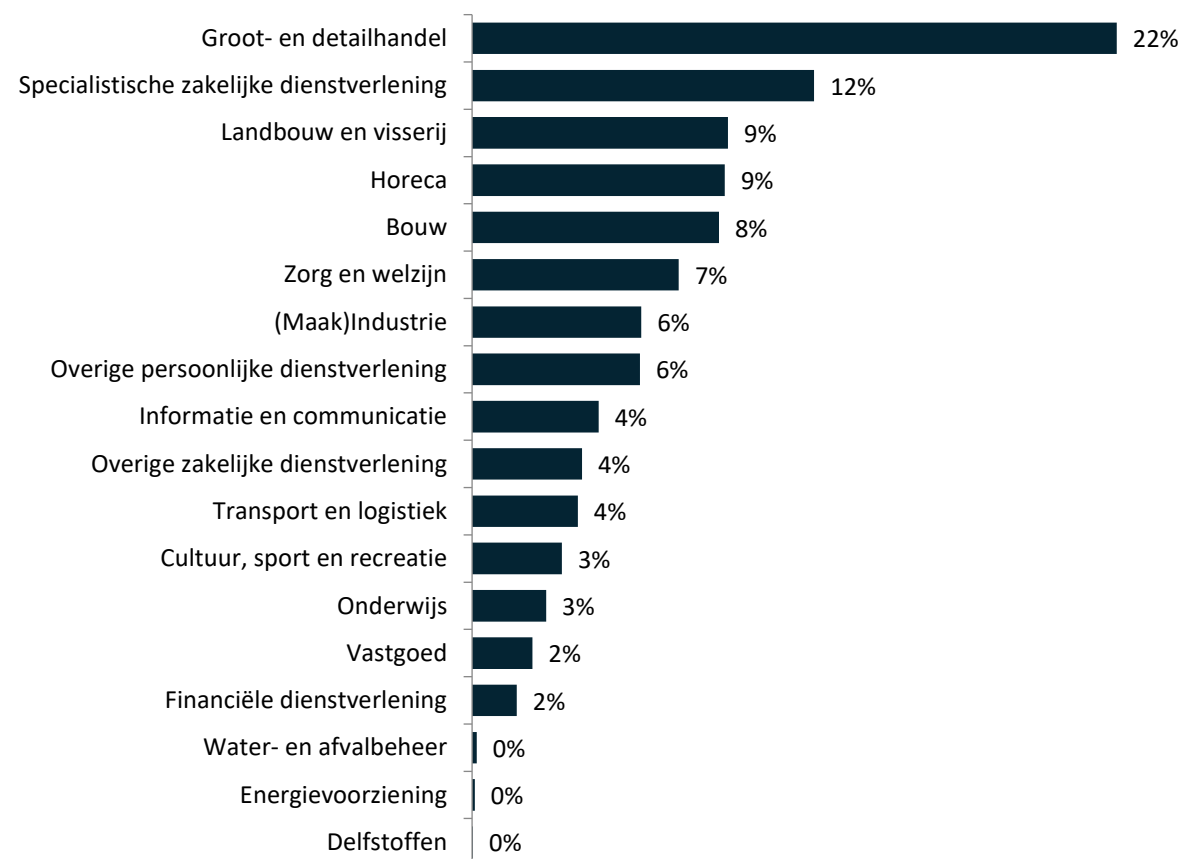

GEWOGEN STEEKPROEF

PROVINCIE

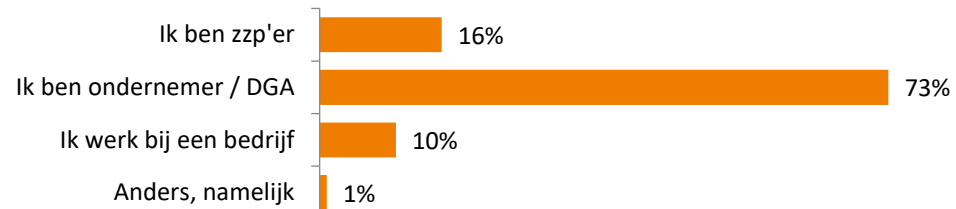

BRANCHE

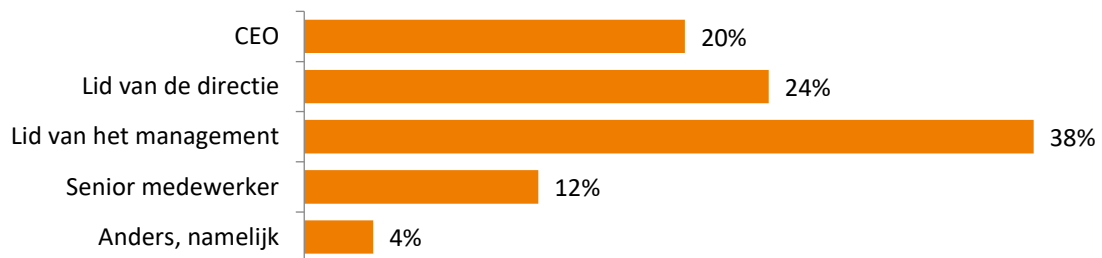

In verband met het lage aantal deelnemers (n < 35) zijn de sectoren 'Water- en afvalbeheer', 'Energievoorziening' en 'Delfstoffen' samengevoegd

WERKSITUATIE

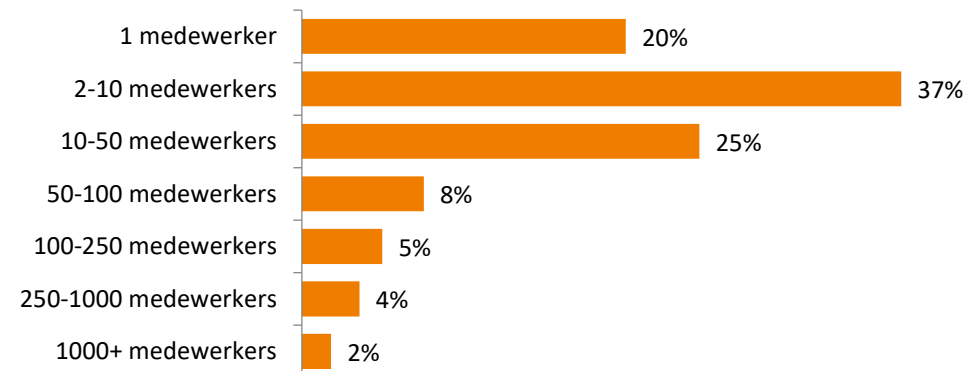

FUNCTIE*

*Enkel gevraagd aan respondenten die bij een bedrijf werken | n = 388

BEDRIJFSGROOTTE

BIJLAGE

KNELPUNTEN PER SECTOR

TABEL: (HELE) GROTE KNELPUNTEN PER SECTOR - 2026

In hoeverre zijn onderstaande uitdagingen een knelpunt voor uw bedrijf?

Percentage ondernemers per sector dat het een (heel) groot knelpunt noemt	Regeldruk	Belastingen en premies	Hoge loonkosten	Hoge energiekosten	Ongelijk speelveld met concurrenten in andere landen	Tekort aan personeel	Hoge kosten grondstoffen	Verplichtingen rondom verduurzaming	Ruimtelijke ordening	Regelgeving omtrent ZZP'ers	Problemen met vergunningen	Toegang tot het elektriciteitsnet	Toegang tot financiering	Te weinig vraag / vraaguital	Problemen met levering grondstoffen/ productiemiddelen	Totaal (hele) grote knelpunten
Branches																
Totaal	62%	51%	49%	41%	34%	32%	31%	30%	30%	30%	29%	22%	16%	15%	10%	482%
Landbouw en visserij	83%	58%	54%	50%	58%	35%	47%	52%	51%	25%	53%	34%	19%	12%	15%	646%
(Maak)Industrie	73%	53%	60%	57%	56%	40%	50%	41%	38%	22%	33%	41%	16%	19%	20%	619%
Transport en logistiek	74%	48%	56%	59%	53%	39%	46%	47%	42%	26%	42%	40%	13%	12%	13%	609%
Vastgoed	85%	63%	39%	46%	35%	18%	33%	52%	52%	25%	67%	45%	18%	9%	12%	600%
Horeca	72%	66%	77%	58%	34%	30%	48%	29%	33%	17%	34%	20%	22%	21%	7%	568%
Groot- en detailhandel	59%	61%	59%	53%	44%	31%	41%	36%	31%	13%	22%	17%	20%	15%	12%	513%
Bouw	58%	47%	40%	36%	23%	41%	38%	30%	33%	49%	42%	38%	9%	10%	14%	507%
Overige zakelijke dienstverlening	70%	49%	59%	34%	32%	42%	20%	36%	24%	40%	24%	25%	11%	13%	8%	485%
Financiële dienstverlening	70%	47%	41%	27%	22%	31%	9%	28%	27%	38%	38%	21%	13%	7%	6%	426%
Overige persoonlijke dienstverlening	51%	51%	39%	41%	16%	36%	23%	15%	17%	39%	15%	13%	19%	13%	6%	395%
Cultuur, sport en recreatie	54%	47%	36%	31%	28%	14%	15%	20%	24%	31%	27%	19%	21%	20%	5%	393%
Informatie en communicatie	45%	39%	37%	26%	28%	22%	17%	20%	16%	45%	13%	14%	14%	21%	9%	367%
Zorg en welzijn	60%	38%	30%	24%	10%	31%	12%	15%	21%	47%	19%	8%	16%	12%	5%	348%
Specialistische zakelijke dienstverlening	49%	34%	34%	18%	16%	25%	8%	15%	18%	37%	15%	11%	10%	15%	5%	312%
Onderwijs	28%	34%	21%	27%	8%	15%	10%	10%	14%	38%	14%	8%	20%	26%	5%	278%

TABEL: (HELE) GROTE KNELPUNTEN PER SECTOR - 2025

In hoeverre zijn onderstaande uitdagingen een knelpunt voor uw bedrijf?

Percentage ondernemers per sector dat het een (heel) groot knelpunt noemt	Regeldruk	Hoge loonkosten	Belastingen en premies	Tekort aan personeel	Hoge energiekosten	Ruimtelijke ordening	Ongelijk speelveld met concurrenten in andere landen	Problemen met vergunningen	Verplichtingen rondom verduurzaming	Hoge kosten grondstoffen	Regelgeving omtrent ZZP'ers	Toegang tot het elektriciteitsnet	Toegang tot financiering	Te weinig vraag / vraaguitval	Problemen met levering grondstoffen/productiemiddelen	Totaal (hele) grote knelpunten
Branches																
Totaal	60%	50%	49%	37%	37%	32%	31%	30%	30%	28%	28%	22%	19%	12%	9%	474%
Transport en logistiek	81%	63%	42%	43%	54%	49%	51%	43%	58%	43%	49%	40%	20%	19%	16%	670%
Landbouw en visserij	80%	52%	44%	36%	47%	56%	55%	55%	48%	43%	38%	29%	22%	10%	12%	627%
(Maak)Industrie	68%	57%	52%	46%	53%	36%	58%	33%	39%	35%	27%	39%	16%	22%	12%	593%
Vastgoed	81%	35%	56%	28%	40%	56%	35%	65%	41%	26%	33%	40%	24%	10%	14%	584%
Bouw	73%	46%	49%	52%	34%	49%	23%	54%	34%	36%	28%	43%	17%	9%	13%	562%
Energie	64%	29%	47%	37%	39%	34%	41%	60%	31%	23%	34%	50%	26%	30%	9%	553%
Horeca	60%	69%	54%	38%	62%	35%	27%	32%	32%	57%	12%	22%	25%	11%	14%	550%
Totaal	60%	50%	46%	37%	37%	32%	31%	30%	30%	28%	31%	22%	19%	12%	9%	474%
Groot- en detailhandel	59%	58%	47%	34%	43%	27%	38%	23%	32%	32%	22%	17%	20%	13%	9%	473%
Cultuur, sport en recreatie	57%	44%	50%	26%	35%	38%	31%	34%	22%	22%	43%	22%	21%	13%	5%	463%
Overige zakelijke dienstverlening	61%	56%	34%	42%	28%	29%	28%	27%	25%	17%	33%	22%	13%	7%	9%	431%
Informatie en communicatie	44%	41%	62%	24%	22%	18%	21%	17%	18%	10%	23%	12%	21%	21%	6%	359%
Zorg en welzijn	52%	34%	69%	39%	27%	20%	8%	14%	14%	14%	29%	6%	18%	5%	7%	358%
Financiële dienstverlening	66%	42%	40%	37%	22%	21%	13%	20%	18%	8%	36%	10%	15%	7%	2%	355%
Overige persoonlijke dienstverlening	42%	34%	45%	34%	32%	16%	10%	12%	15%	22%	41%	8%	16%	6%	6%	338%
Specialistische zakelijke dienstverlening	45%	38%	42%	34%	16%	18%	17%	19%	17%	8%	29%	13%	14%	12%	4%	325%
Onderwijs	42%	33%	49%	21%	20%	9%	23%	7%	15%	10%	25%	9%	16%	18%	4%	303%

TABEL: (HELE) GROTE KNELPUNTEN PER SECTOR - 2024

In hoeverre zijn onderstaande uitdagingen een knelpunt voor uw bedrijf?

Percentage ondernemers per sector dat het een (heel) groot knelpunt noemt	Regeldruk	Hoge loonkosten	Tekort aan personeel	Problemen met vergunningen	Hoge kosten gas en andere fossiele energie	Hoge kosten elektriciteit	Hoge kosten grondstoffen	Ruimtelijke ordening	Ongelijk speelveld met concurrenten in andere landen	Toegang tot het elektriciteitsnet	Verduurzaming	Financiering	Te weinig vraag / vraaguital	Problemen met levering grondstoffen/ productiemiddelen	Totaal (hele grote knelpunten)
Branches															
Totaal	49%	37%	34%	25%	25%	24%	24%	22%	21%	16%	16%	13%	11%	10%	328%
Vastgoed I n= 94	71%	23%	20%	59%	38%	33%	32%	63%	20%	35%	33%	22%	12%	10%	471%
Landbouw en visserij I n= 169	69%	45%	37%	43%	35%	30%	35%	43%	43%	24%	24%	13%	11%	19%	471%
(Maak)Industrie I n= 337	58%	53%	41%	28%	37%	41%	38%	26%	42%	30%	22%	16%	18%	18%	467%
Horeca I n= 178	51%	52%	45%	25%	49%	47%	53%	22%	17%	21%	24%	16%	7%	11%	440%
Transport en logistiek I n= 103	59%	40%	36%	36%	29%	25%	24%	32%	36%	32%	37%	12%	16%	10%	424%
Bouw I n= 264	55%	34%	45%	49%	20%	18%	32%	43%	18%	31%	17%	16%	13%	13%	402%
Energievoorziening I n= 40	51%	20%	36%	50%	21%	16%	25%	25%	43%	39%	19%	10%	20%	15%	389%
Groot- en detailhandel I n= 576	49%	44%	30%	21%	28%	28%	25%	18%	26%	12%	18%	14%	10%	11%	332%
Cultuur, sport en recreatie I n= 179	44%	31%	22%	28%	26%	25%	21%	27%	18%	12%	14%	20%	18%	11%	316%
Overige zakelijke dienstverlening I n= 199	55%	35%	45%	26%	19%	18%	15%	23%	15%	17%	14%	9%	13%	7%	310%
Zorg en welzijn I n= 323	60%	29%	35%	13%	16%	16%	9%	9%	5%	4%	7%	14%	7%	9%	231%
Financiële dienstverlening I n= 146	58%	18%	32%	17%	11%	13%	5%	13%	12%	6%	7%	7%	4%	2%	206%
Overige persoonlijke dienstverlening I n= 108	27%	26%	30%	10%	20%	21%	10%	8%	10%	8%	9%	9%	4%	4%	197%
Specialistische zakelijke dienstverlening I n= 701	30%	22%	28%	14%	12%	10%	8%	12%	9%	7%	6%	7%	8%	5%	177%
Informatie en communicatie I n= 279	29%	29%	30%	8%	8%	8%	6%	7%	9%	3%	4%	14%	13%	4%	173%
Onderwijs I n= 60	23%	20%	14%	1%	6%	7%	5%	1%	16%	5%	9%	8%	9%	3%	127%